O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №
280209

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2009-yil, 20-fevral • № 8 (3991)

"ҲАР КИМКИ, МЕНИ СЎРСА САЛОМИМНИ ДЕГИЛ..."

Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудининг 526 йиллиги муносабати билан Андижондаги шаҳарсозлик маданияти тарихи музейида вилоят ҳокимлиги ва Бобур халқаро жамғармаси ташаббуси билан навбатдаги анъанавий илмий-адабий анжуман бўлиб ўтди.

Анжуманда Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Ориповнинг "Бобур шеъриятида маънавият ва маърифат масалалари", бобуршунос олим Ваҳоб Раҳмоновнинг "Бобурнома" ва "Тарихи Рашидий" асарлари насрий баёнини нашрга тайёрлаш тажрибаси", профессор Абдулла Аъзамовнинг "Бобурнинг аруз маҳорати", Аҳмаджон Мелибоевнинг "Бобур ва бошқа тарихий шахслар ижодини тарғиб этишда "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси тажрибаси", Ғофиржон Сатимов ва Мўмин Ҳошимхоновнинг Бобур ва Машраб ижодини тадқиқ этишнинг ўзига хос хусусиятларига доир, Зокиржон Машрабовнинг Бобур меросини ўрганиш юзасидан амалга оширилган ишлар ва навбатдаги вазифалар тўғрисидаги маърузалари тингланди.

Ҳар бир халқнинг тарихий, маданий-миллий қиёфасини белгиловчи улуғ алломалари бўлади. Улар меросидан баҳрамандлик жамият равнақи, миллий тафаккур ривожига муносиб ҳисса қўшади. Таассуфки, шўролар замонида ўтмиш аждодларимизнинг бизгача етиб келган буюк маънавий меросини ўрганиш мутлақо мумкин бўлмади. Улуғ замондошимизнинг ҳаёти ва "Бобурнома" асари хорижий давлатларда чуқур ўрганилса ҳам, унинг она юртида бунга имкон берилмади. Жавоҳарлаъл Неру ўз вақтида: "Бобур — дилбар шахс. Уйғониш даври ҳукмдорларининг ҳақиқий намунаси. У мард ва тадбиркор одам бўлган", деб ёзган эди. Инглиз тарихчиси Эдуард Холден Бобурни машҳур Юлий Цезарга тенглаштиради. Яна бир тадқиқотчи Уилям Эрскин Бобурга шундай баҳо беради: "Саховати ва мардлиги, истеъдоди, илм-фан, санъатга муҳаббати ва улар билан муваффақиятли шуғулланиши жиҳатидан Осиёдаги подшоҳлар орасида Бобурга тенг келадиган бирорта подшоҳ топилмайди".

Бундай эътирофларни яна кўплаб келтириш мумкин. Шоҳ Бобур қаерда бўлмасин, темурийларга хос улуғ бунёдкорлик анъаналарини давом эттирди — борган жойида ободончиликка жиддий эътибор берди, муҳташам қасрлар қурдирди, арик-каналлар қазиш, боғлар барпо қилиш билан шуғулланди, илм-фан, адабиёт ва санъат ривожига ҳомийлик қилди. Фарзандларига эл-улус аҳволидан ҳамиша хабардор бўлиб туришни, муҳтожларга мурувват кўрсатишни васият қилди.

Мамлакатимиз истиқлолга эришгандан кейингина давлатимиз раҳбарининг ташаббуси билан Бобур ва бошқа тарихий шахслар, улуғ алломалар ижодини ўрганишга кенг маънода киришилди. Бугун бу борада амалга оширилган ишлар билан ҳақли равишда фахрлана оламиз. Чунончи, Порсо Шамсиев, Содиқ Мирзаев, япониялик олим Эйжи Мано ва Саидбек Ҳасанов нашрга тайёрлаган "Бобурнома" асарини бобуршунос олимлар Ваҳоб Раҳмонов ва Каромат Муллахўжаевалар ҳозирги ўзбек тилига табдил қилишди ("Ўқитувчи" нашриёт-матбаа ижодий уйи, масъул муҳаррирлар Нажмиддин Комилов, Маҳмуд Саъдий). Бу янги нашрнинг афзаллиги шундаки, уни энди кенг китобхонлар оммаси ҳам бемалол ўқишлари мумкин: "Бир-икки кундан сўнг Кандирлик довони билан Ахси ва Андижон сари йўлга тушдим. Ахсига етиб, отамнинг мозорини тавоф қилдим. Ахсидан жума намози вақти чиқиб, Банди Солор йўли орқали шом билан хуфтон намози орасида Андижонга келдим. Бу Банди Солор йўли тўққиз йиғоч йўлдир. Андижон вилоятининг даштда яшовчи аҳолисидан бири одами кўп Чакрак элидир. Беш-олти минг уйлик эл. Улар Фарғона билан Қошғар орасидаги тоғларда истиқомат қиладилар. Отлари кўп ва қўйлари беҳисобдир. У тоғларда қорамол ўрнига қўтос сақлайдилар...".

Бобурхонлик кунларига бағишланган тадбирлар Наманган вилоятида ҳам бўлиб ўтди. Шаҳардаги таниқли ўқув масканларидан бири — Санъат коллежида ўтказилган адабий-мусиқий анжуманда Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов йиғилганларга Бобурнинг юксак шеърий маҳорати, улуғ аждодимиздан қолган "Бобурнома" асарининг тарихий-бадиий аҳамияти, ижодкор зиёлилар, маданият ва санъат намояндалари олдида турган масъулиятли вазифалар тўғрисида сўзлаб берди.

Йиғилишда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзолигига қабул қилинган бир гуруҳ ижодкорларга уюшма билетлари топширилди.

Нўъмонжон МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони

ЎЗБЕК ТЎНИ

Ўзбекнинг тарихи қадим ва узоқ,
Бунга гувоҳ эрур ҳаттоки тўни.
Тўю маъракада сафларга бир боқ,
Эгнида даставвал кўргайсан уни.

Жаҳон элчилари ҳозиру нозир,
Барчаси Амирдан шафоат тилар.
Уларга боқади мағрур Жаҳонгир,
Устида зарбоф тўн, белида камар.

Ҳаё оташида ёнган келинчак
Қутлуғ остонага қўяркан қадам,
Бахтиёр жуфтига эгилиб андак,
Босади тўнининг этагини ҳам.

Бешикдан турди-ю жажжи болакай,
Тўн кийди, бобосин қаторида шод.
Гўё не истасанг қилмоқ учун шай,
Сафга кириб келди яна бир Фарҳод.

Мақсади оламга нур сочиш бўлгач,
Қуёшнинг мақоми фалаклар қадар.
Тўн ёпиб, бўйнига нишон ҳам илгач,
Не ажаб, меҳмонинг таъзим этса гар.

Эллар бир-бирларин бошларин силаб,
Меҳрин инъом этар нон билан туздек.
Жамъи одамзодга эзгулик тилаб,
Дунё елкасига тўн ёпар Ўзбек!

14.02.2009 й.

ЁШЛАРГА ҚАНОТ БЎЛАЙЛИК

Ҳурматли таҳририят!

Ушбу мактубни кекса газетхондан деб билгайсиз. Ёшим тўқсонда. Аввалари унча-мунча ижод ҳам қилиб турардим. Газеталарга кўплаб мақолалар ёзганман. Ҳозир ҳам гоҳо ижод қаламини қўлимга олиб тураман.

Ушбу мактубни синглимга айтиб туриб ёздирдим. Турмушнинг жуда кўп машаққатларини бошидан кечирган бир киши сифатида сизларга баъзи фикр-мулоҳазаларимни баён қилмоқчиман.

Инсон ҳаёти ҳамиша бир текис кечмайди. Омад деганлари гоҳ қўшалоқ бўлиб келади, гоҳ эса теп-текис йўлда ҳам сиздан юз ўгиради. Бундай пайтларда одам ўзини йўқотмаслиги, тушкунликка тушмаслиги, аксинча, чора-тадбир билан бу ҳолатдан чиқиб кетиши керак. Мен ва менга тенгдош кексалар бундай ҳолатларни бир марта эмас, кўп бор бошларидан ўтказганлар десам, муболаға бўлмайди.

Ниятим шуки, бу тажриба ўзимиз билан кетмаслиги керак. Бугунги ёшларга, муҳтарам фарзандларимизга гапириб, тушунтириб беришимиз лозим.

Мустақиллик йилларида давлатимиз раҳбарининг ташаббуси билан ёшлар тарбиясига жуда катта эътибор берилмоқда. Бунга ҳаммамиз гувоҳ бўлиб турибмиз. Дилимдаги гапни айтай — ҳеч қачон бугунгидек имконият, ғамхўрлик бўлмаган. Бугунги ёшлар кекса авлодларнинг хаёлига ҳам келмаган чўққиларни эгаллашмоқда. Ҳар куни матбуотда, радио ёки телевидениеда кимнингдир чемпион ёки ғолиб бўлганлигини эшитиб, юрагинг тўлқинланиб кетади.

Шундай бўлса-да, ёшлар, барибир, кекса авлоднинг панд-насиҳатига, тўғри йўл-йўриқларига муҳтож, деб ўйлайман. Муҳтарам Президентимиз ёшларни "Сизлар менинг фарзандларимсизлар", дейдилар. Биз ҳам фақат ўз оиламизни, ўғил-қизимизнигина ўйламай, маҳалла, қишлоқ, туман ёшлари тўғрисида бирдай қайғуришимиз, ҳаётий тажрибаларимиз билан уларнинг йўлларини ёритиб туришимиз керак. Шундай қилсаккина кексалик давримиз тинч ва осойишта ўтади.

**Бекназар ХУДОЙНАЗАРОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими.**

Пахтачи тумани

Янги нашр

УНУТИЛМАГАН ҲАМКАСБЛАР

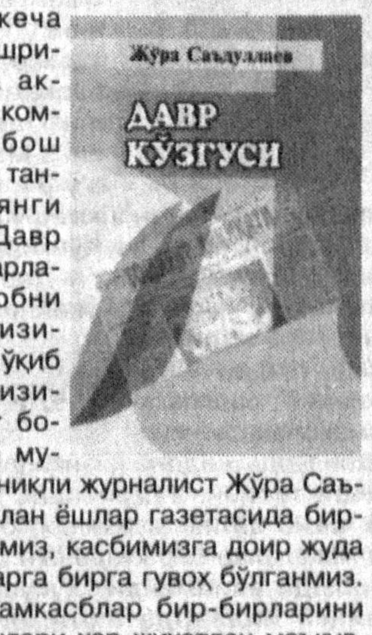

Куни кеча "Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти тандиридан янги узилган "Давр кўзгуси" сарлавҳали китобни алоҳида қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Қизиқишимнинг боиси, китоб муаллифи, таниқли журналист Жўра Саъдуллаев билан ёшлар газетасида бирга ишлаганмиз, касбимизга доир жуда кўп ҳолатларга бирга гувоҳ бўлганмиз. Ижодкор ҳамкасблар бир-бирларини ўқиб турганлари ҳар жиҳатдан маъқул. Фақат шугина эмас, ён қўшнимиз "Тошкент ҳақиқати" газетаси фаолияти менга анча йиллардан бери таниш. Бу ерда ҳавас қилса арзигулик ижодий муҳит мавжуд, таҳририят кўплаб ҳамкасбларимиз учун маҳорат ва чиниқиш мактаби бўлиб келди ва бугун ҳам шу мақомини сақлаб қолмоқда. Бунинг устига, газета, айниқса, истиқлол йилларида вилоят ижтимоий-сиёсий, маданий-маърифий ҳаётини ёритиш билангина чекланиб қолмай, умуммамлакатга тааллуқли жиддий мавзуларни ҳам дадиллик билан ёритиб келаётгани диққатга сазовор.

"Давр кўзгуси"ни варақлар эканман, бутун умрини миллий матбуотимиз равнақига бағишлаган, журналистикани тақдир деб билган, энг оғир дамларда ҳам касбига хиёнат қилмаган, ҳою-ҳавасларга берилмаган кўплаб ҳамкасбларимизни эсладим. Уларнинг кўпи бағрикенг, одамохун, шогирдлари бошини силашдан чарчамайдиган кишилар эди. Бундай дилбар инсонлар бошқа жамоаларда ҳам бўлган ва бор. Китоб муаллифи улар номини самимият билан тилга олади.

Демак, бундай китоблар яна кўплаб ёзилиши, ҳар бир таҳририятнинг ўзига хос тарихи, машаққатли ижод йўли, иш услуби, маҳорат мактаби қоғозга туширилиши ва улардан бугунги ёш ҳамкасбларимиз, шубҳасиз, баҳраманд бўлишлари керак.

Муҳаррир

ЁН ҚЎШНИМ — ЖОН ҚЎШНИМ

Кўрик-танлов

Меҳр-оқибат, мурувват — азал-азалдан халқимизнинг эзгу фазилати ҳисобланади. Одамлар энг оғир пайтларда ҳам, бир-бирларига елкадош бўлиб, бир-бирларидан ҳол-аҳвол сўраб яшаганлар, қийинчиликларни биргалашиб енгишган. Бу фазилатлар халқимизнинг турмуш тарзида муқим сақланиб қолган. Меҳр-оқибат маҳаллаларимиз ҳаётида, айниқса, яққол кўзга ташланади. Ёлғизларни, боқувчисиз қолганларни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, имкон даражасида моддий ёрдам бериш, кўнгилларини кўтариш узоқ йиллардан бери ёнма-ён умргузаронлик қилиб келаётган маҳалладошлар учун маънавий бурчга айланиб қолган.

Бу борада "Экосан" халқаро ташкилоти, мана, бир неча йилдирки, қатор хайрли ишларни амалга ошириб келмоқда. Яқинда Ўзбекистон мусулмонлари идораси ва "Нуроний" жамғармаси билан биргаликда қабул қилинган қарор ҳам жамиятимизда меҳр-оқибатнинг янада кучайишига хизмат қилиши табиий. Қарорга кўра, "Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги" йили муносабати билан мамлакатимизда "Мурувватли қўшни" республика кўрик-танлови ўтказилади. Мақсад — жамиятимизда меҳр-шафқатга муҳтож бўлган ногиронлар, боқувчисини йўқотган ва кам таъминланган оилаларга, хусусан, ёлғиз кексаларга ёрдам бериш, маҳаллаларда, турар-жойларда яхши қўшничилик муносабатларини ўрнатишдан иборат.

Танловда тадбиркор ва фермерларнинг ҳам фаол иштироки кўзда тутилган. Улар меҳр-мурувватга муҳтож оилаларни қўллаб-қувватлашлари, чунончи, уй-жойни таъмирлашда, коммунал хизмат ҳақини тўлашда, хонадонларга ичимлик суви ўтказиб, сув ва газ ўлчагич асбобларини ўрнатишда, даволанишда ёрдам беришлари, ҳашар йўли билан қаровсиз ерларни ободонлаштиришлари мумкин. Бундай саховатли кишилар, шубҳасиз, танлов ғолиблари бўладилар.

Кўрик-танлов "ЭКОСАН" халқаро ташкилоти, Ўзбекистон мусулмонлари идораси, хотин-қизлар ташкилоти, "Нуроний", "Меҳр-шафқат ва мурувват", "Маҳалла" жамғармаларининг жойлардаги бўлим ва филиаллари ҳамкорлигида ўтказилади.

Ўз ахборотимиз

ЛЕНТАЛАРГА МУҲРЛАНГАН ТАРИХ

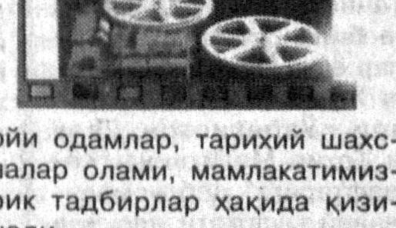

Ҳужжатли филмлар мамлакат ҳаётининг лентларга муҳрланган жонли тарихидир. Ҳар бир яратилган филм юртимиз ўтмиши ва бугунининг энг ёркин саҳифаларини, халқимизнинг бунёдкорлик ишларини авлодларга етказувчи бебаҳо манба бўлиб хизмат қилади. Буни яхши билган "Ўзбеккино" миллий агентлиги Илмий-оммабоп ва ҳужжатли филмлар киностудияси ижодкорлари анъанадан чекинмаган ҳолда ўтган йили ўттиздан ортиқ картиналарни суратга олдилар.

Яқинда студияда ана шу филмларнинг намойиши бўлиб ўтди. Уч кун давомида киношунос олимлар, ижодкорлар, журналистлар эътиборига ҳавола этилган картиналар ранг-баранг мавзуда бўлиб, уларда республикамизнинг турфа бурчакларида турли соҳаларда фаолият кўрсатаётган фидойи одамлар, тарихий шахслар фаолияти, болалар олами, мамлакатимизда ўтказилган йирик тадбирлар ҳақида қизиқарли ҳикоя қилинади.

"Сор бургутлар кўкни кўзлайди", "Саъдуддин Тафтазоний", "Шарқ дурдонаси", "Тошкентнинг тарихий обидалари", "Беназир инсон эди" (реж. Ҳ.Валиев), "Президент академияси", "Асрлар садоси" (реж. А.Акбархўжаев), "Истеъдодлар юрти" (реж. М.Тўйчиев), "Инсон нурга талпинади", "Ўзбегим ёшлари", "Ёш оилалар давлат эътиборида" (реж. К.Холмуродов), "Қаландар полвон ва унинг издошлари", "Мусаввир Акмал Нур" (реж. Н.Қосимов) каби филмлар шулар жумласидандир.

Мазкур филмлар муҳокамаси шу йилнинг 27 февралида бўлиб ўтади.

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Бухоро вилоят қўғирчоқ театрида Лола Сувонқулованинг "Ажойиб мусобақа" номли асари саҳналаштирилди. Бош ролларни театрнинг истеъдодли актёрларидан Беҳзод Камолов, Шерзод Ҳасанов, Малоҳат Бобокалонова ижро этмоқдалар. Янги саҳна асари шаҳардаги умумтаълим мактаб ўқувчиларида катта қизиқиш уйғотди.

* * *

Садриддин Айний номидаги Бухоро вилоят мусиқали ва комедия театрида режиссёр Убайдулло Бақоев Уилям Шекспирнинг "Гамлет" асарини саҳналаштирмоқда. Асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Шамсиддин Йўллиев, актёрлардан Турооб Жумаев, Раҳимжон Эргашев, Рўзигул Қандова ижро этмоқдалар. Катта меҳнат ва масъулият билан саҳналаштирилаётган бу асар яқин кунларда театр мухлисларига ҳавола этилади.

М.КАРИМОВА

Маълумки, сўнгги йилларда Р.Глиэр номидаги мусиқа лицейи ўқувчилари дунё миқёсидаги кўрик-танловларда муваффақиятли қатнашиб келмоқдалар. Жумладан, 2007 — 2008 йилларда 15 дан ортиқ ўқувчилар халқаро танлов лауреатлари бўлишди.

Яқинда Санкт-Петербург шаҳрида ўтказилган "Окно в Европу" IV халқаро фестивалида ҳам мазкур лицей ўқувчилари муваффақиятли қатнашдилар.

Мухтор Муҳаммадалиев (афғон рубоб) I ўрин (ўқитувчи Анвар Хожиназаров, Дилноза Тўраева (фортепиано) III ўрин (ўқитувчи Жаннат Абдиқулова)ларни эгаллаган бўлсалар, Сурайё Тиллахўжаева фестивалнинг "Энг яхши жўрнавоз" номинацияси бўйича ғолиб, деб топилди.

**СУРАТДА:
танлов совриндорлари.**

ОБУНА ДАВОМ ЭТМОҚДА

Эрталабданоқ матбуот дўконига югурасиз. Эҳ, яна улгурмайсиз. Сиздан чаққонроғи илиб кетган бўлади. Келаси жума — яна шу аҳвол. Ундан кўра, югурмай-нетмай узоқ йиллик ҳамроҳингиз бўлган «ЎзАС»га ОБУНА бўлиб қўя қолмайсизми? Газета ўзи эшигингизни тақиллатиб келаверади. Нашр кўрсаткичи — 222.

Ушбу сонда:
*Бирники юзгами
*Қичқириқ
*Устознинг жасорати
*Юракдан куйланса

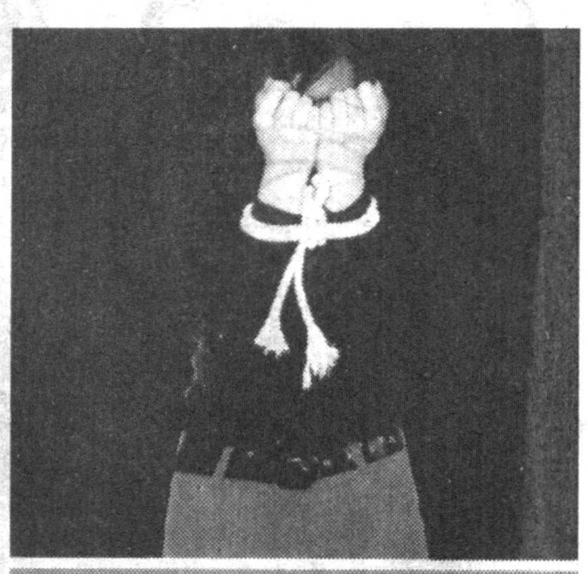

ҚУЛЛИККА РОЗИ БЎЛМАНГ!

БИРНИКИ ЮЗГАМИ?

ёхуд миллат шаъни хусусида куюнчак мулоҳазалар

Мамлакатимиз тоталитар бошқарувдек адолатсиз ижтимоий тузумдан бозор муносабатларига асосланган эркин, демократик жамиятга ўтиш давомида ҳаётнинг барча соҳаларида вужудга келиши табиий бўлган мураккаб муаммоларни ўз вақтида ва оқилона ҳал этиш йўлидан изчил қадам ташламоқда. Жумладан, истиқлолнинг дастлабки йилларидан бошлаб қишлоқ аҳолисига қўшимча томорқа ерларининг ажратиб берилиши, юртимизда дон ва ёқилғи мустақиллигини таъминлашга қаратилган комплекс чора-тадбирларнинг кўрилиши, минтақалараро автомобил ва темир йўл тармоқларининг кенгайтирилиши, кичик бизнес ҳамда тадбиркорликка кенг йўл очиб берилиши — буларнинг бари халқимиз турмуш даражасини юксалтиришда муҳим аҳамият касб этди. Фарғона водийси республикамизнинг аҳолиси зич, юртимиз иқтисодиётига салмоқли ҳисса бўлиб қўшиладиган саноат ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кўплаб миқдорда ишлаб чиқарувчи ҳудуд саналади. Агар Қамчиқ довони йўли ўз вақтида кенгайтириб битказилмаганда қарийб олти миллион кишини ташкил этувчи уч вилоят аҳолисининг барча йўналишдаги таъминоти қандай ҳал қилинарди? Бу ерда ишлаб чиқариладиган маҳсулотларни бошқа ҳудудларимизга, хорижга етказиб бериш масаласи-чи? Ўқиши, иши, соғлиги, дам олиши ва яна ўнлаб эҳтиёжлари сабаб пойтахтга ёхуд бошқа жойларга бориши лозим бўлган юз минглаб кишилар бошига қанча асаббузилишлар тушмасмиди?

Кўряпмизки, биров аҳамият бериб, бошқа биров эса эътиборсиз ўтадиган биргина соҳада амалга оширилган саъй-ҳаракат қанчадан-қанча муаммоларнинг ҳал этилишига, энг муҳими — халқ тинчлиги ва осойишталигини сақлаш, турмуш фаровонлигини юксалтиришга, халқаро миқёсда мамлакатимиз обрў-эътиборини ошириш, ўзбек халқи ҳеч кимдан кам эмас ва кам бўлмаслигини амалда исботлашга мустаҳкам омил бўлди.

Бу кўриниб турган ҳақиқатга менсимай қараш, ҳаётнинг мураккаб жабҳаларидан осонгина ҳатлаб ўтиш иштиёқига, бир ҳамла билан ҳамма нарсага эга бўлиб олишдек алдамчи истакларга қул бўлиб қолиш кишини нақадар хунук ҳолатларга солиб қўйишига мисоллар эса керагидан ортиқ топилади. Афсуски, орамизда шу тахлит кайфият эгалари озми-кўпми учраб турибди, улар ўз кирдикорлари билан жамият софлигига у ёхуд бу шаклда рахна солмоқда. Бугунги кунда ҳуқуқий манбаларда “одам савдоси” деб аталаётган ана шундай тубан касбу корлардан бирини ўзига эп билган кимсалар, аслида, миллатга хиёнат қилишаётганини англашармикин?

Халқимиз қадим-қадимдан аёл зотини ардоқлаши, уни онам, опам ва синглим атаб, бениҳоя ҳурмат-иззатда олиб юриши, аёл шаъни ва иффатини ҳар нарсадан устун қўйиб ҳимоялаши билан кўплаб бошқа қавмларга ўрнак бўлгани аён гап. Ўзбекларда ҳовлининг “ички” ва “ташқи” ҳовли сифатида алоҳида қисмларга ажратилгани, шўро даври жамиятшунослари даъво қилганидек, асло “феодализмнинг чиркин урфи” бўлмай, бу ҳам ўз аёли, қизи ва келинини ҳар қандай таҳдидлардан иҳоталаш, уларнинг иффати ва ибосини пок сақлашдек инсоний, миллий эътиқоддан келиб чиққан қадриятларнинг амалдаги кўринишидир.

Шундай тарихий тажрибага эга бўлган халқ орасидан кимнингдир, қай бир тубан йўл билан топган пулига ўз юртдошини, ўз миллатдошини ўйламай-нетмай сотиб юбораётган кимсалар чиққан экан, уларнинг бу қилмиши шу халққа, шу миллатга хиёнат, бориб турган сотқинлик эмасми?!

Динимиз аёл кишини бошқаларга пуллаб, уларни фаҳш ботқоғига иткитишдек тубанлик эмас (бунга қандай оғир жазо тайинланиши Яратганга аён!), ҳатто номаҳрам эркак ва аёлнинг ёлғиз қолмасликларини ҳам қатъий уқтиради. Оиласини, ота-онасини ёхуд эрини ва бола-чақасини ташлаб ўзга юртга, мутлақо нотаниш одамлар орасига турли транспорт воситаларида юборилаётган (баъзан эса ўз ихтиёри билан кетаётган!) қиз ёки жувоннинг маҳрами нима бўлишини тасаввур қилайлик. “Ишлаб пул топиб келаман, кейин данғиллама участка қурамиз!” дея маҳмаданалик қилаётган хотинини ўз измига солиш ўрнига, унинг ич кўйлаклар билан тўла юкларини кўтариб вокзалга ёхуд аэропортга кузатишга чиққан, хотинни хорижга узатиб қўйиб, ўзини ҳеч нарсадан шубҳа қилмайдиган овсар мақомига солиб, бамайлихотир уйга қайтган “эр жаноблари” ёр-биродарлари орасида бошқаларга гап бермай, эгнидаги қимматбаҳо палтоси билан мақтанса ҳам, ажаб эмас. Улар Имом Бухорий ҳазратлари ривоят қилган мана бу ҳадиси шарифни наҳотки эшитмаган бўлсалар:

“Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

“Эркак киши зинҳор аёл билан холи қолмасин. Магар маҳрам билан бўлса, майли” дедилар.

Шунда бир киши туриб:

“Эй, Оллоҳнинг Расули, хотиним ҳажга чиқди. Мен эсам фалон ғазотга қатнашмоқчиман” деди.

“Сен қайт! Хотининг билан бирга ҳаж қил!” дедилар”.

Жаноби Пайғамбаримизнинг эр кишини ҳатто диннинг энг муҳим вазифасидан қайтариб, хотинига, ҳатто ҳаждек шубҳадан холи, муқаддас сафарда-да маҳрам бўлишга буюрганлари остида қанчалар буюк ҳикмат ётганини англаш чинакам мусулмон одамдан унчалик катта фаросатни талаб қилмаса керак.

Ноқонуний йўл билан чет элга борган кишиларнинг қандай шароитларда ишлаши, яшаши, тирикчилигини ўтказиши борасида республикамиз ва хорижий оммавий ахборот воситаларида кўплаб фактлар ошкор қилинмоқда. Алдов йўли билан олиб кетилган, паспорти ва бошқа ҳужжатларидан маҳрум этилган эркак ва аёллар устидан ўтказилаётган зўрлов ва хўрловлар, уларнинг инсоний шаъни ва ғурурини паймол қилиш ҳолатларини гапирмаган ҳолда ҳам, умуман, хорижий муҳит унда беркиниб, доимий хавотирда яшаётган одам руҳиятида қандай ўзгаришларни содир этишини тасаввур қилиш қийин эмас. Масалан, бирор чет мамлакатда оддийгина қурилиш ишлари билан машғул бўлиб юрган шундай юртдошимиз — 18-20 ёшли йигитнинг бир кунлик кун тартибини кўз олдимизга келтирайлик. Боя айтилганидек, ноқонуний йўл билан ўзга бир давлат ҳудудида юргани туфайли, у ўнлаб бошқа миллат вакиллари — ўзи сингари дайдилар билан қайсидир ташландиқ бино ертўласида ёки ўзлари қураётган иншоотнинг бир бўлмасида яшашга мажбур. У ердаги санитария талабларига мутлақо жавоб бермайдиган маиший шароитни, еб-ичишдаги тартибсизлик, ҳалол-ҳаромнинг фарқланмаслиги сингари факторларни бир томонга қўйиб турайлик-да, ишдан кейин шу ертўлада тўпланганлар орасида, хоҳлайдими-йўқми, ҳар куни бўладиган гап-сўзлар, суҳбатлардан оладиган “маънавий озуқаси”ни ўйлаб кўрайлик. Ҳарқалай, бу даврада Пушкин ёки Навоий шеърияти, нафис санъат масалалари-ю шахмат бўйича сўнгги жаҳон чемпионати якунларига оид мавзуларда баҳс кетмаслиги аниқ. Бу тўда учун бир-бирининг чўнтагидаги, энг яқин дўстига ҳам кўрсатмай йиғиб келинаётган пулни ютиб олиш мақсадида оз-оздан ўртага чиқариб қимор ташлаш, куни кеча қоронғида қўшни кварталга бориб, қизлар ётоқхонасида кўрсатган “жасорати”ни айтиб мақтаниш ёки ўзи туз ичиб катта бўлган юртда учрайдиган озми-кўпми камчиликларни билағонлик билан “фош этиб”, ўзини жабрдийда қилиб кўрсатиш сингари ҳолатлар кўпроқ устунлик қилиши табиийдир. Ўз юртида иккитагина боласи-ю аёлидан иборат кичик оиласи тирикчилигини йўлга сололмай, ўзга юртларда дарбадар юришни афзал билган бу шоввозлар, миллионлаб одамлар бошини қовуштириб, уларнинг ҳаёти билан боғлиқ минглаб муаммоларни ҳал этаётган юрт раҳбарлари фаолиятини ревизия қилишга ўзини ҳаммадан кўра ҳақлироқ санашига нима дейсиз?

Халқимиз ўта андишали, киши юзидан ўтолмайдиган халқ. Лекин бу дегани — одамлар ҳеч нарсани билмайди, сезмайди, пайқамайди, дегани эмас-ку. Қай бир маҳалладан, қай бир уйдан “пул топиб келаман” деган иддао билан оиласи, бола-чақасининг тирикчилигинигина эмас, балки ор-номусини, тинчлигини ҳам муаллақ ташлаб чиқиб кетган кимсалар топиб келадиган пул ўша оиладаги маънавий йўқотишларнинг, руҳий азобларнинг ўрнини боса оладими? Оиладаги катталар тортган изтиробларни, майли, қўйиб турайлик-да (улар ичларидан ўтганини ўзлари билишади!), отаси ёхуд онаси ноқонуний йўл билан хорижга кетган, улар ортидан бири биридан хунук хабарлар эшитаётган болаларнинг маҳалладаги тенгдошлари, синфдошлари, қариндошлари орасидаги ҳолатини тасаввур қилайлик. Бундай психологик зарбалар катталардан кўра болалар руҳиятида жиддий салбий ўзгаришлар, синиш ва бузилишларни келтириб чиқаришини фан аллақачон исботлаб қўйганки, уларни ҳозир такрорлаб ўтириш шарт эмас. Бу болаларнинг ойлар, йиллар давомида ўксик ва кемтик бўлиб қолган кўнглини хориждан ташиб келтирилган латта-путта ёки пул билан асло тўлдириб бўлмайди.

Умуман, одам савдоси билан шуғулланаётган жиноятчилар ёки беихтиёр шу савдо қурбонига айланаётган кимсалар ўзларининг бир ҳовуч пул топишга бўлган ҳавойи иштиёқи билан халқ маънавиятига, миллат руҳиятига етказаётган захаси ҳеч қандай олтину дур, бирор валюта билан ўлчанмаслигини биладиларми ўзи?

Ҳар бир халқнинг асрлар давомида мисқоллаб йиғадиган, унинг чин ўғил-қизлари томонидан барпо этиладиган обрў-эътибори, шаъну шавкати бор. Бу қадриятлар ўша миллатнинг бошқа халқлар орасида бошини тик кўтариб юришига асос бўладиган маънавий-руҳий ҳужжати саналади. Юқорида таъкидланганидек, ўзбек халқи узоқ асрлар давомида миллий қиёфасини, ўзлигини, генофондини пок сақлай олган ориятли миллат ҳисобланади. Бу халқ ўз бошидан не-не қонли синовларни, ситам ва хўрликларни ўтказмаган. Бироқ у ҳеч қачон қорнини қадридан, номусини нафсидан устун қўйиб, бошқалар қаршисида ялтоқланган эмас, жигари эзилганда-да қон тупирмаган. У озодлиги, хурлиги, ор-номусини нонга алмашадиган, қаерда қорни тўйса, ўша ерни ватан санаб кетадиган оломон бўлган эмас, бундан кейин ҳам, иншооллоҳ, бундай бўлмайди. Ўзбекдек она заминига боғланган, оилапарвар, бола-чақасини бағрига босиб, хотиржам кўнгил ила бехавотир тотинадиган жайдари нонини миннатли ошга алишмайдиган халқлар бу ёруғ оламда унчалик кўп бўлмаса керак. Бу халқ энг оғир дамларда ҳам сабрни бошига тож қилган, бировнинг ҳақига кўз олайтирмаган, ўзга юртларга қўл чўзиб бормаган.

Афсуски, одам савдоси аталмиш тубан ишга қўл ураётган жиноятчилар ҳамда ўзи билиб-билмай мана шу савдонинг “товари”га айланиб қолаётган кишилар халқимизнинг мисқоллаб барпо қилинган шаъну шавкатини, ҳурматини ботмонлаб совуришларини, миллатни ўзгалар олдида обрўсизлантиришларини ўйламайдилар. Улар яна шу нарсани ўйламайдиларки, хорижий юртларда содир этиладиган ҳар қандай жиноий ҳаракат, ноқонуний фаолият, гарчи расмий ҳужжатларда, масалан, Эшмат ёхуд Тошмат томонидан қилингани қайд этилса-да, унинг ортидан мана шу Эшмат ёки Тошматнинг миллати овоза қилинади. Бу ғирром ишни, айниқса, Ўзбекистон эришаётган улкан муваффақиятларни кўра олмайдиган, аксинча, у билан боғлиқ пашшадек камчиликни филдек қилиб ноғора чалишга иштиёқманд ўлкалардаги оммавий ахборот воситалари эпчиллик билан бажарадилар. Айрим давлатларнинг оғзига кучи етмаган оммавий ахборот воситалари шу баҳона билан Ўзбекистон тўғрисида куракда турмайдиган туҳмат гапларни тарқатишга ҳам бориб етмоқдалар. Натижада, умрида Ўзбекистонни келиб кўрмаган, бу юртнинг чинакам ватанпарвар фуқаролари амалга ошираётган тарихий ишлардан бехабар хорижий ўлкалар аҳолиси ўртасида юртимиз ва унинг одамлари ҳақида нотўғри тасаввур ҳосил бўлади.

* * *

Кўряпмизки, на ўқишни, на ҳунарни қойиллатган, ақли билан қўлидан кўра оғзини кўпроқ ишлатишга одатланган, ор-номусини, ҳамиятини нонга қўшиб еб битирган айрим кимсалар қилмиши айланиб бориб халққа, миллатга, мамлакатга, унинг маънавий, руҳоний хавфсизлигига дахл қилмоқда. Афсуски, бу нохуш ҳолатлар ҳеч кимса яшамас яйдоқ чўлда, кимсасиз оролда эмас, балки маҳаллаларимизда, минглаб одамларнинг шундоқ кўз олдида содир бўляпти. Одам овлаб юрган жиноятчи корчалонларни ҳам, уларнинг домига тушаётган фуқароларни ҳам ҳеч ким кўрмаган ва ҳеч ким билмаган дейиш — онгли равишда ўзимизни алдашдан ва шу билан бу жиноятларнинг янада урчишига йўл очиб беришдан бошқа нарса эмас. Одам савдоси жиноятни худди юртга, миллатга нисбатан хиёнатдек кўрилар экан, ҳар бир виждони уйғоқ юртдошимиз бу муаммога ўзига ҳам дахлдор иш сифатида қарамоғи нақадар муҳим. Ҳозир эса, тан олиб айтмоғимиз керакки, айрим фуқароларимиз “сен менга тегма, мен сенга тегмайман” деган ақидага мувофиқ иш кўрадилар. Улар адашганларни тўғри йўлга солиш, ҳеч бўлмаса, уларни нопок йўлдан қайтариш қўлларидан келгани ҳолда, бу ишни ҳам, албатта, давлат қилиши керак, деган иддао билан юрадилар. Бундай кишилар тўғрисида ҳам Юртбошимиз “Юксак маънавият — енгилмас куч” асарида куйинчаклик билан гапирганди:

“Бировнинг ҳаётига, ён-атрофда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларга бетараф ва бепарво бўлиб қараб, шунчаки кузатувчи бўлиб яшайдиган одамдан қўрқиш керак. Чунки уларда на иймон, на ирода бўлади. Улар ҳатто ўз халқи ва Ватани тақдирига ҳам бамисоли бегона одамдек қарайди.

Азалдан маълумки, бепарво одам душмандан ҳам хавфлироқдир. Чунки душманнинг кимлиги, асл қиёфаси сиз учун олдиндан маълум бўлади. Бироқ лоқайд ва бепарво одамнинг қиёфасини бирданига билиб бўлмайди. Шунинг учун у ичингизда юриб, сизга қарши тиш қайрайдиган душманлар учун имконият яратиб беради”.

Дарҳақиқат, одам савдосидек хавфли, инсон шаъни ва номусини хўрлайдиган жиноятларга барҳам бериш, уни, ҳали ғовлаб-томирлаб кетмасидан олдин, бизнинг жамиятимиз ҳаётидан буткул сиқиб чиқариш вазифаси барчамиздан бедор бўлишни, ҳар бир юртдошимиз тақдирига куйинчаклик билан қарашни, қўлимиздан келганча бир-биримизга ёрдам беришни талаб этади. Зеро, ўзбек халқи инсондек Оллоҳ мукаррам қилиб яратган хилқатни савдога, олди-сотдига қўядиган бозор томон йўлга чиққан эмас асло.

Раҳмон ҚЎЧҚОР,
Тошкент давлат юридик институти катта ўқитувчиси

Журналларни варақлаганда...

“ТАФАККУР”, 2009/1

Журналнинг янги йилдаги дастлабки сони, одатдагидек, чуқур таҳлилли ижтимоий-фалсафий, маданий-маърифий мақолаларга бойлиги, теран таҳлили билан ажралиб туради.

Адабиётшунос олим Зуҳриддин Исомиддиновнинг “Саркаш саволлар”, Абдураҳим Эркаевнинг “Ижтимоий баркамоллик асоси”, Мансурхон Тоировнинг “Мартин Лютер Кинг ғалабаси”, Ибодулла Қўнғировнинг “Сиёсий маданият — тараққиёт негизи”, Абира Ҳусейнованинг “Феминизм ўтмиш, гендер — келажакми?” сарлавҳали мақолалари журналхонларда жиддий қизиқиш уйғотиши табиий. Тажрибадан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бундай мақолалар бир кунда ёки бир ўтиришда ёзилмайди. Хусусан, кейинги йилларда ижтимоий-маънавий мавзуларда дадил ва журъатли қалам тебратаётган Зуҳриддин Исомиддиновнинг бу галги мушоҳадалари узоқ йиллик изланиш самараси десак, муболаға бўлмайди. Таҳририятнинг бундай салмоқли чиқишларини қутлаш керак.

Журналда, шунингдек, Озод Шарафиддиновнинг “Тилшуноснинг тилсимли қисмати” эссеси, Умарали Норматов ва Ҳамидулла Болтабоевнинг янгиланаётган адабий жараён хусусидаги суҳбати, Ўзбекистон Бадиий Академияси раиси Турсунали Қўзиевнинг “Сийланган жойида азиздир санъат”, Жуманазар Бозорбоевнинг “Етти донишманднинг бири”, Аҳмад Абдуллаевнинг “Навоийнинг учинчи тазкираси” мақолалари, Ўзбекистон халқ шоири Маҳмуд Тоир ва шоир Қадам Саид Муроднинг янги туркум шеърлари эълон қилинган.

“СаОДаТ”, 2009/1

Журналнинг ушбу сонида “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили”га бағишланган туркум мақолалар, халқ хўжалигининг турли соҳаларида меҳнат қилаётган фидойи аёллар, соғлом оила муҳити, ижодкор аёлларнинг янги асарлари тўғрисидаги эссе ва лавҳалар эълон қилинган. Чунончи, таниқли журналист Санъат Маҳмудованинг “Тошдан қаттиқ бардош билан”, Бахтиёр Ризонинг “Олмоснинг минг бир қирраси”, Қутлибека Раҳимбоеванинг “Кўрки бошқачадир кўрганнинг”, Муҳтарама Улуғованинг “Ўзингизни яхши кўрасизми, беклар?” сарлавҳали мақолалари, Мунаввар Тошпўлатованинг таниқли хонанда Ҳосила Раҳимова билан суҳбати, таниқли болалар ёзувчиси Латиф Маҳмудов ва Жўра Фозилнинг янги ҳикоялари, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Тоҳир Маликнинг “Келинлар дафтарига” деб номланган маънавий мулоқоти алоҳида қизиқиш билан ўқилади.

Журналда, шунингдек, шоира Шаҳло Рустамованинг туркум шеърлари ҳам эълон қилинган. Улардан бири Ватан ҳақида: “Онамнинг райҳон ҳидли тонгларидай наҳор йўқ, Томларида қизғалдоқ сеп ёйгандай баҳор йўқ. Тупроқ йўлда болакай қалбидай беғубор йўқ, У минган тол отидай учқур йўқ, Бойчибор йўқ. Ватан шулмасми асли?!”

ФОРС АРУЗИ РИСОЛАЛАРИ

Тақриз

Арузшунослик, хусусан, форс арузи тарихининг ривожланиш жараёнларини форс тилида аруз бўйича яратилган рисолалар таснифи орқали кўрсатиб бериш адабиётшуносликнинг долзарб масалаларидан саналади. Шу маънода, филология фанлари номзоди Гулхумор Тўйчиеванинг “Форс арузи рисолалари” монографияси эътиборга молик тадқиқотлардан саналади. Рисолада аруз ва арузшунослик тарихи, аруз атамаси, тизими, шеър таърифи, форс арузи рисолаларининг қисқа тарихи ва таснифи ҳамда мазкур мавзуга доир бошқа масалалар илмий таҳлил қилинган, тегишли хулосалар чиқарилган.

Монографияда муаллиф Ўрта асрларда арузга бағишлаб яратилган рисолалар таснифини беришни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўйган. Шунингдек, тадқиқотда арузшуносликнинг илмий-қиёсий ва тарихий характеристикаси, аруз рисолалари муаллифлари ҳақида қимматли маълумотлар ҳам берилган. Дарҳақиқат, Хожа Ҳасан Нисорий, Муҳаммад ибн ул-Қайс, Муҳаммад Ғиёсиддин, Вожидали Мужмалий каби олимлар бошқа мавзудаги асарларида арузга ҳам махсус тўхтаб ўтишган. Шустарий, Сарахсий, Койиний, Ватвот, Табризий, Абдулқаҳҳор Самарқандий, Атоуллоҳ Ҳусайний, Жомий, Азизий, Сайфи Бухорий, Лудий, Нишопурий сингари алломалар арузшуносгина эмас, балки шоир ҳам бўлишган. Нажотий ва Ромий ўз рисолаларида аруз тўғрисида умумий тарзда фикр юритишган бўлса, Кошифий шеър навлари(жанрлар)га батафсил тўхталганки, бу ҳол мумтоз арузшуносликнинг строфика билан алоқасини кўрсатади. Шунингдек, Ўрта аср олимлари ўз рисолаларида аруз ва илми бадиъни, аруз ва қофияни, аруз, қофия ва илми бадиъни тадқиқ этишган. Бу асарлар мукаммаллиги билан эътибор қозонган.

“Араб мумтоз шеършунослигини ривожлантиришда, — деб ёзади Г.Тўйчиева, — мусулмон маданиятининг бошқа барча соҳаларида бўлгани каби, ўзбек заминидан чиққан уламоларнинг хизмати жуда эътиборлидир. Араб шарқшунослигининг ривожида ўзбек замини етиштирган олимлардан Абу Абдуллоҳ ал-Хоразмий, Саккокий, Маҳмуд Замахшарий, Абу Наср Форобий, Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Исмоил ал-Жавҳарийларнинг ўрни ва асарларининг аҳамияти салмоқлидир”. Дарҳақиқат, Беруний Шарқ шеършунослигида биринчи бўлиб шеър тузилишининг бадиий аҳамиятини, қиёсий ўрганиш методини бошлаб берди.

Монографияда форс арузи рисолалари хронологияси аниқланган. Ҳар бир олим ва адабиёт тарихида муҳим ўрин тутган, бизнинг давримизгача ўзи ва ёки номи сақланиб қолган, қўлёзмалар ҳақида батафсил ахборот бериб ўтилган. Арузшунослик соҳаси истиқболи, ривожланиш йўллари ва мавзулари шарҳланган. Масалан, рисолада Атсуллоҳ Ҳусайнийнинг илми бадиъни лафзий ва маънавий санъатларга ажратишни бошлаб бергани қайд этилади. Тадқиқотда жами йигирма тўққизта форс арузи рисолалари мавжудлигига аниқлик киритилиб, шарҳланган, уларнинг айримлари махсус тадқиқ этилмагани айтилган. Розий ва Тусий рисолаларида форс арузининг ўзига хослигига аниқлик киритилгани таъкидланса, Жомий, Азизий, Табризий, Кошифий, Ҳусайний рисолалари мукаммалиги билан алоҳида қиммат касб этиши далилланган.

Академик А.Рустамов китобга ёзган сўзбошида таъкидлаганидек, “Форс арузи рисолалари”нинг ўзига хос томони шундаки, унда аруз илми ҳақидаги классик поэтика ва унинг илмий қадриятлар тизими ҳозирги замон шеършунослик илмидаги мавжуд назарий тушунчалар билан бойитилган ҳамда улар билан ҳамоҳанг ҳолга келтирилган тарзда баён қилинган.

Китоб сўнгида ўзбек, рус, форс-тожик, араб ва инглиз тилларида адабиётлар рўйхати берилган.

Мазкур рисола арузшунос ва шеършунос мутахассисларга, филология мутахассислиги бўйича таълим олаётган талабаларга, шунингдек, аруз илми билан қизиқувчи барча китобхонларга мўлжалланган.

Боқижон ТЎХЛИЕВ,
филология фанлари доктори,
Эркин ХУДОЙБЕРДИЕВ,
профессор

Қадаминг кутлуғ бўлсин, болажон...

Н.МУҲАММАДЖОНОВ сурат-лавҳаси

Доимий ҳамроҳ

Санъатшунослик фанлари номзоди, мусиқашунос Соибжон Бегматов ўзбек мусиқа санъати ривожига ҳисса қўшиб келаётган олимлардан бири. Унинг илмий ишлари, илмий-маърифий маърузалари, айниқса, телевидение орқали ўзбек мумтоз мусиқа меросига бағишланган кўрсатувлари кўпчиликка таниш.

Яқинда олимнинг “Ҳофизлик санъати” асари нашр этилди. Асарда ҳофизлик санъати мусиқий йўналишлар ичида энг қадимий, амалиёт жараёнида мукаммалликка эришган соҳа сифатида эътироф этилган. Жумладан, ҳофизлик ашулачилик, мақом, хонандаликнинг маҳорат ҳамда билим даражасини белгиловчи омилдир. Халқ ижодиёти анъаналарини яхши билган, мусиқий меросни чуқур идрок этган ва ўзига хос ижрочилик мактабига эга бўлган устоз хонандалар “ҳофиз” номига сазовор бўладилар.

Китоб тўрт бўлимдан иборат бўлиб, муаллиф ҳофизликнинг этимологик маъноси, тарихи, қонуниятлари, тармоқлари ва ижро мактаблари билан бир қаторда, ҳофизлик санъати йўллари, сўз, оҳанг ва бошқа бир қатор масалалар ҳақида сўз юритади. Бундан ташқари, асарда воҳаларда ўз ижрочилик услуби билан етакчилик қилган санъат дарғаларининг ҳаёти ва ижоди ҳақида маълумотлар жой олган. Муаллиф, шунингдек, устоз ҳофизларнинг ижро услубларини бериш билан бирга, ҳар бир ҳофиз ижросига мансуб асл ҳолатдаги нота ёзувларини ҳам тавсия этади.

Анъанавий ҳофизлик санъатининг асосий мезонлари, унинг таркибидаги илғаш мушкул бўлган унсурлар ҳамда ҳофизликнинг энг муҳим вазифаларини изоҳлашга бағишланган бу китоб хонандалар учун дастуриламал ва фойдали манба бўлади, деган умиддамиз.

Нилуфар ҲАСАНОВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

***Бухоро вилояти** Жондор туман “Эътиқод” халқ театрида “Келинг, бир кулишайлик” номли ҳангома-томошаб бошланди.*

Ҳаётимизда учрайдиган турли салбий воқеалар кулги остига олинган бу дастурда Ихтиёр Пўлатов, Ахтам Қудратов, Аслон Жўраев, Дилбар Дониёрова, Фарҳод Ҳожиев, Шарофат Ҳусеинова иштирок этмоқдалар.

* * *

***Андижон вилояти** “Лола” қўғирчоқ театри жамоаси Хўжаобод ҳамда Шаҳрихон тумани мактаб ўқувчиларига А.Чўккиевнинг “Боз-боз қўғирчоқбоз” спектаклини намойиш этди.*

* * *

Аббос Бакиров номидаги ёш томошабинлар театри “Афтинг қийшиқ бўлса...” номли спектаклини Олтинкўл тумани меҳнаткашларига намойиш этди.

* * *

Заҳириддин Муҳаммад Бобур номидаги вилоят театри Рашод Гунтекиннинг “Ҳалала ёки ёлланган куёв” спектаклини Андижон шаҳри аҳолисига намойиш этди.

Озод Шарафиддинов таваллудининг 80 йиллиги

УСТОЗНИНГ БИР ИЖОДИЙ ЖАСОРАТИ

Истиқлол арафасида республикамизнинг янги раҳбарияти ташаббуси билан адабий таълимни тубдан янгилаш ҳаракати бошланган эди. Айни шу мақсадда тузилган ишчи гуруҳининг ХХ аср ўзбек адабиёти тарихи билан шуғулланувчи аъзолари – О. Шарафиддинов, Н.Каримов, Б.Назаров, Қ.Йўлдошев ва камина зиммасига ғоят жиддий, масъулиятли вазифа юкланди. Шўро сиёсати туфайли адабиёт тарихидан бадарға этилган

Умарали НОРМАТОВ

Қодирий, Чўлпон, Фитрат сингари улуғ сиймоларнинг шаънини тиклаш, шу билан баробар, бундан-да мушкулроқ масалани ҳал этиш – “шўро адиблари”, “соцреализм намояндалари”, табиийки, улар рўйхати бошида турган Ҳамза ижодий меросини шўровий талқинилардан тозалаб, бор ҳолича холис илмий тарзда ўқувчиларга, кенг жамоатчиликка етказиш лозим эди.

Ўша кезларида дарсликлардан муқим ўрин олган шўро даври адиблари, уларнинг ижод намуналарига нисбатан нописанд муносабатлар авжида эди. Ана шундай мураккаб шароитда илмий гуруҳ вазминлик билан оқилона йўл тутди. Бунда устоз Озод Шарафиддиновнинг маслаҳатлари ҳал қилувчи аҳамият касб этди. Ёзувчиларнинг Дўрмондаги боғида кечган қизғин мулоқотлар чоғи устоз куйиб-пишиб айтган мулоҳазалар, келтирган далил-исботлар ҳамон ёдимда. “Табаррук адабий сиймоларимиз, улар қолдирган адабий мерос, жумладан, шўро даври адабиёти бошида турган Ҳамза теварагида шу хил нописанд танқидий гаплар чиқишига Ҳамза эмас, ўзимиз, хамзашунос олимлар айбдор, — деган эди у. — Ҳамза “инқилоб куйчиси”, “ўзбек совет адабиётининг асосчиси”, “соцреализмнинг асосчиси”, “шўро адабиётининг яловбардори” сифатида шу қадар кўкларга кўтарилдики, энди уни ана шу аършидан тушириб, ўз ўрнига қўйиш пайти келди. Ўзи ёзмаган сатрларни, асарларни унга ёпиштириш ғирт бемаънилик. Ҳамза бунга муҳтож эмас. Қолаверса, ясама пардоз-андозларга ҳам ҳожат йўқ. Муаллифлигига шубҳа йўқ асарларининг ўзиёқ уни адабиётимиз тарихидан муносиб ўрин олишига тўла асос беради. Биласизлар, Абдулла Қаҳҳор ўз вақтида сохта йўллар билан Ҳамзани кўтар-кўтар қилишга кескин қарши чиққан эди. Бир адабий йиғинда у Ҳамзанинг янги миллий адабиётимиз, айниқса, бадиий тил равнақи йўлидаги хизматларини эътироф этган ҳолда катта жасорат билан “Ҳамза бамисоли янги йил арчаси сингари ҳар хил ялтир-юлтирлар билан безалиб ташланаётгани”ни танқид қилган эди. “Классик” деб ном олган азаматнинг битта сўзини алмаштириб бўлмас эди. Ҳамзани классик деб кўтараётганлар бутун бошли асарини қайта ёзиб чиқиб тепасига унинг номини қўйишдан ор қилмаяптилар! Бехос Ҳамза тирилиб қолиб, бу ишдан огоҳ бўлса, юраги ёрилиб қайта жон таслим қилган бўлар эди...”. Жасур адиб шу сўзларни айтганида, залда ўтирганларнинг бирортаси лом-мим демади, дея олмади. Аммо ўша кундан бошлаб панапастқамда адиб теварагида ғивир-шивир, фисқу фасодлар авж олди, жасур адибни “Ҳамзанинг душмани”га чиқаришди. Ҳатто бир шоир “Ҳамза душманларига жавобим!” сарлавҳали шеър битди. Биз танқидчи-адабиётшунослар эса кўра-била жим туравердик. У даврлар ўтди-кетди. Энди жим туриш мумкин эмас. Ҳамзанинг руҳини тинчитиш учун ҳам уни адабиётимиз тарихидаги ўз ўрнига қўйишимиз керак...”.

Шу мулоҳазалар асосида бир тўхтамга келиб, илмий гуруҳ амалий ишга ўтди. Дастлабки қадам тарзида мактаб адабиёт дастури, шу дастур асосида яратилган 11-синф дарслигида Ҳамза ижоди янгича талқин этилди, кейинроқ олий ўқув юртлари учун мўлжалланган “ХХ аср ўзбек адабиёти тарихи” дастури ва дарслигида бундай талқин янада такомиллаштирилди. Дастлабки пайтлар устознинг ўзи бошчилик қилган “20 — 30-йиллар ўзбек адабиёти тараққиёти муаммолари” давлат гранти илмий режасига Ҳамза ижодий меросининг янгича талқини муаммоси ҳам киритилди ва бу мавзуда бир қанча хайрли ишлар амалга оширилди, жумладан, каминанинг “Янги бир анъананинг туғилиши”, “Холислик хосияти” мақолалари устоз тавсияси бўйича ёзилган эди.

Ниҳоят, устознинг ўн йилдан ортиқ давр мобайнида Ҳамза шахсияти, ижодий мероси тақдири устидаги бетиним ўй-мушоҳадалари самараси ўлароқ, “Истибдод қурбони ёхуд ўзлигидан маҳрум этилган шоир” сарлавҳали асари майдонга келди. Асар дастлаб “Тафаккур” журналининг 2000 йил 3-сонида эълон этилди, сўнг “Ижодни англаш бахти” китобига киритилди. Китобда мазкур асарнинг “Истиқлол нурларида эврилаётган адабиёт” туркумидаги Чўлпон, Фитрат ҳамда жадид адабиётига бағишланган мақолалар қаторида берилиши тасодифий эмас.

“Истибдод қурбони” устознинг ўша кезлардаги асарларига хос жўшқин публицистик руҳда битилган, бадиа-эссе жанри имкониятларидан келиб чиққан ҳолда муаллиф кўнглида кечган ўй-мушоҳадаларни эмин-эркин тўкиб-солиш йўлида ёзилган. Бу ерда гап фақат асарнинг ифода тарзи устида бораётгани йўқ. Энг муҳими, “Истибдод қурбони” муаллифининг муаммога кутилмаган янги томонлардан ёндашганлиги, миллий адабиётимиз яқин ўтмиши манзаралари хусусидаги мавжуд тасаввурларни ўзгартириб юборгани қимматлидир. Аввало, “инқилоб куйчиси”, “инқилоб фидойиси”, “ўзбек совет адабиётининг асосчиси” саналмиш Ҳамзани миллат эрки, озодлиги йўлида жон фидо этган “миллатчи”, “аксилинқилобчи”, “халқ душмани” сифатида қатағон этилган Чўлпон, Фитратлар қаторига қўйиб, у ҳам “истибдод қурбони” эканига даъво этиш фанда ҳазилакам жасорат эмас! Бундай қарашни адабиётшунос олим шунчаки даъво қилиш билан чекланмай, асар давомида уни атрофлича исбот этишга интилади; шўро даврида шоир ҳақида шаклланган сохта тасаввурлар илдизини очиб беради, турли-туман инқилобий ёрлиқлардан поклаб, бу улкан адибнинг асл сиймосини китобхон кўз олдида гавдалантиришга чоғланади ва бунга эришади ҳам.

Мақолада таъкилланганидек, Ҳамза ҳаётлик чоғида, 20-йиллар адабий муҳитида сафдошлари Қодирий, Чўлпон, Фитратлар қаторида юрган, ўқув қўлланмаларига киритилган, ҳатто вафотидан кейин 30-йиллар биринчи ярмида ҳам алоҳида мавқега эга бўлган эмас. Нега 30-йиллар охирига келиб у бирдан совет адабиёти машъалига айланди-қолди? Муаллиф, аввало, шу жиддий саволга жавоб излайди.

Қодирий, Чўлпон, Фитрат каби ўша давр миллий адабиёт дарғалари “инқилоб душманлари” сифатида қатл этилган бўлса, уларга қарши туриб шўро адабиётини яратган инқилоб куйчиси бўлмоғи керак, бунақа куйчи адабиёт майдонида топилмаса, уни янгидан ясаш керак! “Хуллас, — деб ёзади муаллиф, — ўша йилларда бу ролга Ҳамзадан муносиброқ одам топилмади. Шундай қилиб, шоирни ўзлигидан маҳрум қилиб, оддий бир қўғирчоққа айлантириш жараёни бошланди. Бошқача айтганда, ўз вақтида омади келиб, шўроларнинг қатли омидан омон қолган Ҳамза кейинчалик ҳукмрон мафкура манфаатлари йўлида қурбон қилинди”.

Адабий ҳодисаларга, ижодкор шахсияти ва меросига марксча-ленинча синфий-партиявий ёндашиш фақат яроқсиз ғайриилмий методгина бўлиб қолмай, у ёлғон-яшиқлар, сохталиклар, ҳаттоки жиноятлар учун ҳам йўл очиб бериши мумкинлигини Ҳамза қисмати мисолида яққол кўриш мумкин. “Истибдод қурбони” муаллифи Ҳамзанинг дунёқараши, октябр инқилобига, жадид адиблари ва жадидчилик ҳаракатига муносабати каби муаммоларнинг шўровий талқинлари устида қизғин баҳслар юритади. Эҳтимол, устоз мулоҳазаларида мунозарали ўринлар ҳам бордир, бироқ улар Сизу бизни фикрлашга ундаши билан қимматлидир. Шўровий талқинга кўра, Ҳамза октябр инқилобига тайёр марксист сифатида етиб келган, уни зўр қувонч билан кутиб олган, ҳеч қанақа иккиланишларсиз шўролар томонида туриб унинг ҳимояси йўлида кураш олиб борган ва шу йўлда қурбон бўлган. Асарда бу хил даъволарнинг ёлғонлигини исботловчи кўплаб далиллар келтирилади. Уларга қўшимча равишда яна айрим характерли ҳолатларни келтириш мумкин. Абдулла Қодирий “Таржимаи ҳол”ида октябр арафасидаги ижтимоий вазият хусусида тўхталиб шуларни ёзади: “Аммо айта оламанки, ўша вақтларда бизнинг Туркистонда (бу кунги Ўзбекистонда) коммунизм, умуман социализм маслакидан тублик маълумотка эга бўлган киши йўқ бўлса ҳам эҳтимолки, битта-яримта бўлғандир. Шунинг учун мен ўзимни бу тўғрида умуман, Ўзбекистон ишчи-деҳқонларидан ва бу кунги масъул ва ғайри масъул ишчиларимизнинг ўша тарихидаги ҳолларидан юқори ўринга қўя олмайман... Буюк ўктабр инқилобини ҳам шу йўсун онгсиз миллат ичида қаршиладим” (“Диёри бакр”, 372-373-бетлар). Азизлар, бу суд олдида айтилган мардона эътироф! Тошкентдек шаҳри азимда, фақат Ўзбекистон эмас, Туркистон элининг ижтимоий-сиёсий жараёнлар ўчоғида яшаб, қизғин фаолият олиб борган ҳақиқатгўй адибнинг эътирофи! Самимий бу эътироф айрим ақидапараст танқидчиларга қўл келди, уни “Қодирий дунёқарашидаги ожизлик”ни тасдиқловчи ҳужжат сифатида дастак қилиб олдилар.

Шу ўринда бир воқеани эслатиб ўтсам. 1973 йили шўро даври адибларининг таржимаи ҳолларини ўз ичига олган “Адабиётимиз автобиографияси” китоби тайёрланди. Тўплам қўлёзмаси муҳокамаси чоғи унга Абдулла Қодирий таржимаи ҳоли киритилмагани хусусида эътироз билдирилди. Шунда китоб тўпловчиси Қодирийнинг юқорида келтирилган сўзларини эслатиб, бу ҳақиқатга зид, сиёсий хато, ўша кезларда бизда Ҳамза сингари етук онгли марксистларнинг борлигидан кўз юмиш; бинобарин, бундай ҳужжат Ҳамза таржимаи ҳоли ёнида туриши мумкин эмас, дея қатъий ҳукм чиқарган эди. Ҳолбуки, Қодирийнинг мана шу эътирофлари битилган “Таржимаи ҳоли” аллақачон матбуотда эълон этилган, 1969 йили чиққан “Кичик асарлар” тўпламига киритилган, уни ҳеч ким “сиёсий хатолик”да айблашга тили бормаган эди.

Озод домла таъкидлаганларидек, бошқа сафдошлари каби Ҳамза ҳам дастлаб шўро “доҳий”ларининг миллий ўлкаларга эрк, озодлик бериши хусусидаги ваъдаларига ишониб, октябрни шарафловчи асарлар ёзди, шўро идораларида фаол хизмат қилди. Ҳамзанинг инқилобий руҳдаги шеър, драмалари сафдошлариникига қараганда кўпроқ ва изчилроқ экани ҳам ҳақиқат. Аммо ваъдалар қоғозда қолиб кетаётганлигини, зулм-ҳақсизлик аввалгидан баттар давом этаётганлигини кўриб, у ҳам сафдошлари каби изтироблар оловида қоврилди; шўро даври фожиаларини акс эттирувчи асарлар битди; шўровий-инқилобий руҳдан холи драмалар ҳам яратди. Буниси ҳам ҳақиқат. Устоз Ҳамзанинг октябр инқилобига, шўролар сиёсатига муносабати талқинларида бўлгани каби, ўз даврининг жиддий ҳодисаси жадидчилик ҳаракатидаги ўрни, диний-исломий эътиқоди ҳақида ҳам дадил гапларни ўртага ташлайди. Улар билан танишганда яна бир карра амин бўламизки, мураккаб тарихий силсилалар паллаларида яшаб ижод этган улкан адиблар шахсияти, меросини фақат қутбларга ажратиб, қатъий тарзда у ёки бу ижтимоий ҳаракатнинг намояндаси сифатида талқин этишдан эҳтиёт бўлиш даркор экан. Тарих тажрибаси шундан далолат берадики, улкан истеъдод эгалари ҳеч қачон бирор ижтимоий ҳаракат, адабий оқим доирасига сиғмаган, сиғмайди ҳам. Фикрловчи инсон, айниқса, ижодкор мудом изланади, ўзини тафтиш этиб боради, янги йўллар қидиради. Бу йўлларда у гоҳо излаганини топади, гоҳо йўқотади. Чин ижод аҳлининг қисмати шундай. Жумладан, Ҳамза ижодий бисотида маърифатчилик, жадидчилик руҳидаги асарлар билан баробар шўровий мафкура билан йўғрилган драма ва шеърларни ҳам истаганча топиш мумкин. Муайян даврларда у талай диний-исломий руҳдаги асарлар битган, айни пайтда, даҳриёна сатрлар ҳам тўқиган. Ҳам анъанавий, ҳам янгича — модерн йўлларда асарлар яратган. Сизу биз ижодкорни бор ҳолича кўриш, англашга бурчлимиз. Шундай қилинганда ижодкорни идеаллаштиришга ҳам, камситишга ҳам асло ўрин қолмайди. Ижодкор бисоти бор ҳолича кўрсатилгандагина унинг инсоний жозибаси очилади, ижодий меросининг чин қиммати аён бўлади.

“Истибдод қурбони” шу азалий ҳақиқатдан бизга оқилона сабоқ бериши билан ғоят қадрлидир.

АЛВИДО, БАХТИЁР ОҒА!

Қардош озорбайжон халқининг доврўқли шоири Бахтиёр Ваҳобзоданинг вафоти ҳақида хабар келди.

Бахтиёр Ваҳобзода ўзбек халқининг ҳам севимли шоирларидан бири эди. Шоирнинг 1981 йилда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилган “Менинг йўлим” шеърий тўпламига ёзилган “Ўзбек ўқувчиларига” номли мухтасар сўзбошида, жумладан, шундай дил сўзлари битилган: “Биз ўзбек халқи билан теран томирли бир дарахтнинг қўш бутоқларимиз. Бизни бирлаштирувчи жиҳатлар фарқлантирувчи жиҳатлардан кўпдир. Тарихан, руҳан, қалбан менга яқин бўлган бир халқнинг, яъни ўзбек халқининг тилида шеърларимнинг жаранглашини кўпдан орзу қилар эдим. Менинг бу орзумни амалга оширгани учун ўзбек шоирларига чуқур миннатдорчилик билдираман. Бу китобнинг чоп қилиниши менинг ўзбек халқи билан унинг тилида сўзлашишдай бахтга муяссар этди. Ҳурматли таржимачиларим менинг қалбим ила буюк ва гўзал халқнинг орасига кўприк солдилар. Юраклардан юракларга шундай кўприклар солишга қодир қалам соҳибларига минг тасанно.

Ҳозир ўз ижоди билан бир қаторда жаҳон адабиётининг ажойиб намуналарини она тилига ўгирмаган шоир бўлмаса керак. Мен ҳам бу шоирлардан бири сифатида жаҳон халқларининг, шу жумладан, менга жондош-қондош ўзбек халқи шеърияти намуналарини озорбайжон тилига таржима қилганман. Ўзбек мумтоз шоирлари Лутфий, Навоий, Бобур, Машраб, Мунис жаҳон адабиётининг ҳам даҳо санъаткорларидир. Биз бу туганмас чашмалардан сув ичган сайин, бу юксак тоғларга суянган сайин ўзимиз қувватга тўламиз, сўзимиз салмоқ касб этади. Шундай буюк санъат анъанасига молик бир халқнинг инжа ва ширин тилида асарларимнинг жаранглаши мен учун ҳам шараф, ҳам синов-имтиҳондир”.

Бу дил сўзларида шоирнинг ўзбек халқига ва унинг мумтоз адабиётига меҳр-муҳаббати, ҳурмат-эҳтироми баайни Ҳазар денгизнинг ҳузурбахш насимидек уфуриб турибди.

Сўзи яшаб қолган ва китобхон қалбида тегишли акссадо уйғота олган шоир эса, ҳамиша барҳаётдир.

Жойингиз жаннатдан бўлсин, алвидо, Бахтиёр оға! Сизни ёрқин хотирангиз ва гўзал асарларингиз шеърсевар халқимиз қалбида ҳамиша яшаб қолади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

Бахтиёр ВАҲОБЗОДА

КЕКСАЛИК

Муддат — шу, қисмат — шу,
шумиди қадар?
Умр йўғрилганми ғамга сар-басар,
Танҳолик дардини
юрак ҳам сезар,
Ҳозир бўл, эшикни қоқар кексалик.

Замон оқишидан айланади бош,
Ўзим ҳам билмасман, недан
бу талош,
Фақат қоматингга эмас,
эй қардош,
Инсонлик саботин эгар кексалик.

Баҳорни берибман, қишни олибман,
Йилларни берибман, ёшни олибман,
Тўлани топшириб, бўшни олибман,
Ким айтар: “келтирар
самар кексалик”?

Вақт умр гулин бир кун сўлдирар,
Тўлани бўшатар, бўшни тўлдирар,
Бахтиёр, ёшликни ғурур билдирар,
Кечмишдан хотира бўлар кексалик.

АЛВИДО

Деймании умримнинг сафоси битди,
Тоққа чиқдим, дала-тузга алвидо.
Кўзга туман чўкар, бошқа қор ёғар,
Баҳорга алвидо, ёзга алвидо.

Ишқингни ҳамиша муқаддас дединг,
Кунлар қўлдан кетар, не ҳавас, дединг,
Кўпни истамадинг, озни бас, дединг,
Дедим.. кўпи йўқса, озга алвидо.

Энди илдизидан узилган менман,
Ўзга навдаларга тизилган менман,
Энди на сен — сенсан,
на да мен — менман,
Биз агар эврилдик, бизга алвидо.

Бахтиёр, дилдаги яранг ҳар замон
Сени кечмишингга боғлар бегумон,
Зулмат юрагингни айлаб нурафшон,
Йўлингга шам тутган кўзга алвидо.

Носир МУҲАММАД таржимаси.

“Ўзбекистон адабиёти ва санъати”да бадиий ижоднинг муҳим масаласи — бадиий наср тили мавзусида давра суҳбати ташкил этилгани севимли газетамиз ҳозирги адабий жараён марказида эканини яна бир бор далиллайди. Устоз олимлар ва тенгдош адабиётшуносларнинг қизғин баҳс-мунозаралари бизни қизиқтириб келган мавзуда айрим фикр-мулоҳазаларни ўртоқлашишга ундади.

МУРОСА КЎЗИ БИЛАН ҚАРАМАЙЛИК

Бадиий наср тили ва давр

Бадиий асар тили ҳақида гапирганда муҳим бир ҳолатни ҳисобга олмаслик мумкин эмас: тил — фикр ва тасаввурнинг шаклидир, холос. Тафаккур қанчалик миқёсли ва тасаввур қанчалик тиниқ бўлса, унинг шакли ҳам шунга мувофиқ бўлади. Аслида сўз санъати даҳолари яратган “Уруш ва тинчлик”, “Қизил ва қора”, “Жиноят ва жазо”, “Ўткан кунлар”, “Кеча ва кундуз”, “Сароб”, “Фарғона тонг отгунча” сингари насрий асарлар тилининг жозибаси ҳам тафаккур ва тахайюл билан белгиланадиган бадиий мазмунга мувофиқликдир. Давра суҳбатида *“Арзимас, эстетик қимматга эга бўлмаган воқеалар қаламга олинганда асар тили ҳам шунга яраша бўлади”*, деган фикрни илгари сурган адабиётшунос Баҳодир Карим шу маънода ҳақдир.

Тил хазинаси лисоний манба — шу тилда ижод қиладиган барча қаламкашлар учун умумий. Аммо қўлига қалам олган ижодкор бу манбадан қай даражада хабардор, ўз билганларини истифода этишда истеъмолдан суиистеъмолга ўтиб кетмайдими, сўзнинг мақсад эмас, восита — фикр либоси эканлигини қай даражада англайди — ҳамма гап шунда. Тил хазинасини, унинг турли (фонетик, лексик, синтактик) имкониятларини яхши билиш — бу масаланинг бир томони; масаланинг иккинчи томони — ундан ўринли ва меъёрида фойдалана олишда. Бугун шундай асарлар ҳам яратиляптики, муаллиф гўё муайян сўзларни қўллаш учунгина асар ёзгандай тасаввур туғилади кишида. Унутилган ёхуд шевадаги сўзларни фаол нутқ жараёнига олиб кириш, янги сўзлар ясаш орқали адабий тил миқёсларини кенгайтириш, албатта, керакли иш. Аммо бу бадиий асар тўқимасига салгина бўлса-да путур етказмаслиги керак. Чунки бадиий асар шундай нозик ва олий даражадаги гармонияки, салгина путур етказиш уни бутунлай йўққа чиқариш билан тенг. Ёзувчининг асосий вазифаси ҳаётнинг бадиий тасвирларини яратиш, китобхонда ўзи тасвирлаётган ҳаёт воқеаларига нисбатан муносабат уйғотиш. Шунга кўра ижодкор, аввало, ўз ёзганларининг китобхонга тушунарли бўлиши устида қайғуриши керак. Шу маънода ёзувчи ва адабиётшунос Улуғбек Ҳамдамнинг: *“...шева ва архаик сўзлардан адабий меъёр доирасида фойдаланилмаса, бундай наср тили мақсадга мувофиқ ҳисобланмайди. ... асос адабий тил бўлмоғи лозим... Чунки адабий тил бу — ҳамма тушунадиган умум тилдир”*, деган фикрларини тўла қўллаб-қувватлаймиз. Муайян синонимик қатордаги маълум бир сўзни танлашнинг — у шева ёки эскирган сўз бўладими, нейтрал ёки бўёқдор сўз бўладими — аниқ мақсади, асоси бўлиши лозим. Ижод масаласида ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам жуда талабчан бўлган атоқли адиб Абдулла Қаҳҳорнинг: *“Китобхонга бир фикрни англатиш ёки бир нарсани тасаввур қилдириш учун кишининг бошини қотирмайдиган, очиқ, равон ва содда тил керак”*, деган фикри бугун ҳам эскирган эмас.

Айрим қаламкашлар сўзнинг оддий китобхон ҳам биладиган бирламчи маъноларини ҳам тушунмасдан истифода этаётгандай тасаввур туғилади баъзан. Чунончи, ҳикоялардан бирида қаҳрамон отасининг вафоти ҳақида хабар бериб: *“Бомдодга чиқарамиз”*, дейди. Бомдод — қуёшнинг илк нурлари таралгунга қадар амалга ошириладиган тонгги ибодат эканлигини назарда тутсак, қайси ўзбек тонг отмасдан туриб майитни этиб кўмар экан, деб таажжубга тушасан киши.

Насрий асарда тил масаласи, бизнингча, шеъриятдагидан кўра бирмунча мураккаброқ. Чунки, биринчидан, шеъриятнинг тилни ўз “ўзани”га соладиган махсус унсурлари (мисра, вазн, қофия, банд, радиф) бор. Шеърият бутунлай қолипдаги нутқ бўлмаса-да, кўпинча уни мана шу унсурларга бўйсундиришга тўғри келади. Бошқача айтганда, шеърий нутқнинг ўз “формула”лари бор. Насрдаги эркинлик, танлаш ихтиёрининг кенглиги эса қаламкашдан ўз “формула”ларини яратишни талаб қилади.

Иккинчидан, шеърият — шоирнинг монологи, у ўз нутқини бадиий ғояга мувофиқ тантанали, бўёқдор, кўтаринки қилиб — хоҳлаганидай тузиши мумкин. Насрда эса ёзувчи ҳам ўзи бўлиб, ҳам ўзга бўлиб сўзлаши керак. Насрда, шартли маънода бўлса-да, ёзувчи — ҳаёт воқеа-ҳодисаларининг холис ровийси, “котиб”идир. Шунга кўра, нимани батафсил, нимани қисқароқ, айтиш керак; махсус тасвир воситаларининг меъёри қандай бўлиши лозим — уларни мўл-кўл қўллаш жимжимадорликка, кам қўллаш — рангсизликка олиб келмайдими; содда гаплар маъқулми ёки қўшма гаплар; бадиий бўёқдор сўзлар меъёрини қандай белгилаш мумкин; муаллиф қандай гапириши керагу персонажлар қандай гапириши керак — шу каби масалаларнинг ҳал қилиниши ёзувчидан жуда катта масъулиятни талаб қилади. Юқорида таъкидлаганимиздек, асосий мақсад — оҳорли сўз ёки жумла, топилма даражасидаги бадиий тасвир воситаси эмас, балки ёзувчининг китобхонга айтмоқчи бўлган гапи ва унинг ўқувчига интенсив шаклда етиб боришидир.

Давра суҳбатида адабиётшунос олим Дилмурод Қуронов: *“Эстетик дидни ўстиришга кўмаклашиш учун ҳам насрий асарлар тили теран таҳлил этилган мақолалар, тадқиқотлар зарур”*, дея долзарб муаммони ўртага қўйган. Адабиётшуносликда бадиий асар тилига бағишланган жиддий тадқиқотлар яратилган. Профессор Баҳодир Саримсоқовнинг “Бадиийлик асослари ва мезонлари”, адабиётшунос Мирзааҳмад Олимовнинг “Бобурнома”да қўлланган синонимлар луғати” каби ишлари шулар сирасидан. М.Олимов мазкур луғатнинг кириш қисмида Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “оллоҳ”, “тангри”, “худо”, “парвардигор” каби маънодош сўзларни танлаб қўллашда Яратганга, ҳаётга, сўзга инжа муносабати ўзининг жозиб ифодасини топганлигини теран таҳлил қилиб берган. Бировнинг чорбоғига тош отиш, деб тушунилмасину, адабиётшуносликка оид айрим мақолаларда: шоир ўз қаҳрамонининг *“кунлари ва тунларидаги юмушларини тасвирлаш орқали ҳаёти манзараларини жонлантиради”* қабилидаги аскиябоп иборалар; нуфузли илмий тадқиқотларда фалон шоирнинг асарлари *“бугунги талабчан шеърият ихлосмандининг инжа туйғулари талабларидаги тебранишларни қаноатлантира олади ва янги-янги ҳаваслар оча билади”*, фалон жанрнинг *“шаклланиши ва тараққиёти унинг ижобий хусусиятларидан бири бўлиб қолди”*, фалон жанрда *“ёзувчи ёки шоир ҳаёт йўлининг турли-туман воситалар (хотиралар, афсоналар, иқрорлар ва ҳ.к.) асосидаги мулоҳазалари акс этади”* сингари мавҳум жумлаларнинг, *“текширилаётган санъаткор”* каби ножоиз аниқловчиларнинг учраши бадиий асарни таҳлил қиладиган танқидчи ва тадқиқотчиларнинг ўзлари ҳам тил масаласига эътибор билан ёндашишларини талаб қилади.

Адабиётнинг жонкуяри Абдулла Қаҳҳор ёшларга: *“Эртага буюк адабиёт ярата оладиган маърифатли, талантли ёшларимиз адабиётимизнинг шаънига гард қўндирадиган, санъаткорлик эмас, косибчилик маҳсули бўлиб майдонга келган нарсаларга муроса кўзи билан қарамасликлари керак”*, деб ўгит берган эди. Мана шу ўгит бадиий ижод соҳиблари учун ҳам, унинг тадқиқотчилари учун ҳам ҳеч қачон эскирмайдиган дастуриламалдир.

Илҳом ҒАНИЕВ,
филология фанлари доктори

Бухоро

ТЎРТ САТР ИМКОНИЯТИ

Қадимда тўрт, ҳатто икки сатрдан иборат шеърий шакллар Шарқда урф бўлган. Шоирлар йирик достонлар қатори рубоий, туюқ, фард каби жанрларда ҳам баракали ижод қилишган. Мумтоз шоирлар чуқур фалсафий фикрларни катта санъаткорлик билан ихчам сатрларга жо эта олганлар.

Янги давр адабиётида қадимий аруз вазнидаги рубоийнавислик анъанаси бармоқ вазнидаги тўртлик билан алмашди. XXI асрда ўз тўртликларини алоҳида китоб ҳолида чоп эттираётган ўзбек шоирлари Тошпўлат Аҳмаднинг “202 атиргул” (2002), Сирожиддин Саййиднинг “Кўнгил соҳили” (2004), Шукур Қурбоннинг “Қалбдаги шамлар” (2006) китоблари шеърият мухлисларига манзур бўлди. Шоир Азим Суюн бу жанрга янада ижодий ёндошиб, “Эй, дўст” (2005) номли қайирмалар китобини нашр этди.

2008 йили Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриётида шоир Абдуҳамид Парданинг “Ичсўз ифшоси” номли тўртликлар, туюқлар, фардлар китоби 1000 нусхада чоп этилди. Мазкур нашрга таниқли шоир Шукур Қурбон муҳаррирлик қилган.

Китобингизни ўқидим

Маълумки, алоҳида тўртликлар китобини нашр этиш ижодкор зиммасига масъулият юклайди. Зеро, устоз шоир Эркин Воҳидов айтганидек:

Шеърнинг сози — тўрт сатр,
Тўрт ажойиб — зўр сатр.
Шоир одам ўзини
Тўрт сатрда кўрсатур.

А.Парданинг олдин нашр этилган “Таҳаммул”, “Соҳил оҳанглари”, “Чорлов” каби тўпламларида ҳам тўртликлар борлигини назарда тутсак, “Ичсўз ифшоси” шоирнинг узоқ йиллик самарали изланишлари натижаси эканига амин бўламиз.

Тўпламдаги тўртликларнинг салмоқли қисми ишқ-муҳаббат мавзусида. Уларнинг баъзиларида шоир муайян даражада ютуққа ҳам эришган. Масалан, Аҳмад Яссавий бир шеъридаги “Дам бу дамдир ўзга дамни дам дема” сатрида “дам” сўзини тўрт марта такрорлаб юқори таъсирчанликка эришганидек, А.Парда қуйидаги тўртликда “дард” ва “дил” сўзларини бир неча бор ўринли такрорлаган:

Дардингдан ўзга дард нетар дилда, айт?!
Дардинг нелар содир этар дилда, айт?!
Қон билан кирса ҳам, чиқмай жон билан,
Наҳот, дардинг мангу кетар дилда, айт?!

Бошқа бир тўртликда лирик қаҳрамон ҳолати табиатнинг ғоят жозиб қўлланган ҳодисасига ўхшатилганки, уни ўқиб беихтиёр завқ оласиз:

Кўзларимда ҳалқаланар ёш,
Сен куласан, лабингда ханда.
Камалак ҳам сендек бағритош,
Кулар булут йиғлаб турганда.

Бироқ китобдаги тўртликлар орасида бу каби оҳорлилари кўп эмас. Бўш, мазмуни ғариб, сатрлари ички яхлитликдан холи тўртликлар анчагина.

Фард — ихчам жанр. А.Парданинг баъзи фардлари бир неча сўздангина иборат бўлса-да, маънодан холи эмас: “Умр — туш, Бахт — қуш”. Аксарият фардларда ҳаётий кузатиш ва тажрибалар ҳосиласи бўлмиш ўгитлар ифодаланган бўлса, айримларида турмуш ҳақиқати енгил юморга йўғрилиб тақдим этилган:

Тўғри сўзнинг тўқмоғи бор деганлар,
Тўғри сўзнинг тўқмоғини еганлар.

Хуллас, “Ичсўз ифшоси” тўртлик, туюқ ва фардлардан тузилган мўъжаз назмий гулдаста сифатида ушбу жанрлар мухлисларига манзур бўлса ажаб эмас.

Ғулом КАРИМ

Гулчеҳра ЖЎРАЕВА

БАҲОРНИ УЙҒОТАР ШИРИН СЎЗЛАРИНГ

Ўн саккиз оламни кўрар кўзларинг,
Чиройда, ифорда бетакрор гуллар.
Баҳорни уйғотар ширин сўзларинг,
Оппоқ қор остидан бойчечак кулар.

Севгига тўла қалб боқар бошқача,
Ҳаяжон укпари сенга қўшқанот.
Туйғулар бошқарар сени бошгача,
Ёғдуга ўралган бу кўркам ҳаёт.

Олам назарингда кафтдек теп-текис,
Баланду пасти йўқ, чўнқирлари йўқ.
Одамзод беармон яшайди тўкис,
Қушча ҳам ушоққа талпинмайди, тўқ.

Сенга бегонадир қора соялар,
Булут ҳам, бўрон ҳам, чақмоқ борлиги,
Йўлларинг тўсмоқчи бўлган қоялар,
Ёлғону ҳасаддан дунё торлиги.

Алдовлар топтаса сабр, ишончинг,
Аламлар ўтига ташлар изтироб.
Уларни енгишга қодирдир кучинг,
Умидни узмагин, ўйлама сароб.

Юракнинг ойнаси дейдилар кўзда,
Истаса тунни ҳам зарга безайди.
Кўрмоқ, кўрабилмоқ ўз измимизда,
Тафаккур тўлқини онгда кезади.

* * *

Ўн саккиз ёшгинам қайтиб келсайди,
Яшарган кўз билан дунё кўрсайдим...

* * *

Қалб, кўнгил, юрак, дил —
эмас бари бир,
Бир тандан жой олган тўртта эгизак.
Бир жонда улғайган
қондош бир томир,
Аммо ҳар бирининг дунёси бўлак...

Қалб амри меҳнатда тобланган асли,
У мағрур, буйруқлар келади малол.
Унинг қонунига биз доим таслим,
Шу сабаб деймизки, қалбга қулоқ сол!

Кўнгил кўнгиллардан ичар экан сув,
Унинг чашмасида ҳис-туйғу бисёр.
Севги бор, ҳижрон бор, истак ва орзу,
Унинг соҳилида адашмоқ душвор.

Дилим ҳузур топар хушхабарлардан,
Оламдай кенгаяр торгина дилим.
Дилим оғриб қолар шумхабарлардан,
Битта ширин сўзга зоргина дилим.

Юракдан шамс чиқар, у ўтли ҳалқа,
Виждонга қурилган умр соати.
Суянсанг ҳамиша адолат, ҳаққа,
Умрнинг ҳар тонги хайрли отади.

* * *

Кўзлар иншосидан нима бор кучли,
Сўз ожиз, азизим, изҳор керакмас.
Юрагинг тафтини сезмоқлик учун
Бошимни кўксингга қўйиб олсам, бас!

* * *

Ёлғизлик бошлайди инсонни ногоҳ
Хаёлнинг энг гўзал заҳотларига.
Ёшлик эртагига учгим келар гоҳ
Муҳаббат парисин қанотларида.

* * *

Қалбинг қафасида қолди бир оққуш,
Армонга урилиб тўзди патлари...
Гирдобдан чиқолмай
потирлар хомуш,
Кутмоқдан чарчади дард, ҳасратлари.

Эй нодон қушгинам, талпинма ортиқ,
У йўқлаб келмайди сени ногаҳон.
Чўзилиб қўлингдан олмайди тортиб,
Уни сен излагин, юз оғритиб жон...

* * *

Дарахтнинг либосин ечибди кузак,
Ягона япроғи қолибди омон.
Бамисли таққандек олтиндан зирак,
Менимча, безакмас,
сарғайган армон...

* * *

Юраги остида кўтарди онанг,
Сўнгра қўлларида ўсдинг подшоҳдек,
Бошига кўтарди суюб парвонанг,
Асалим, новвотим, болажоним, деб.

Ёшлик боғларига қўюрсан қадам,
Ўйлама елкасин кимлар тутаркин...
Бўлмоқни истасанг мустақил одам —
Ўшанда ўзингни ўзинг кўтаргин.

ЙИЛЛАР

Янги йиллар — мисли турналар,
Учиб келиб, учиб кетарлар...
Тақдирлардек турли турланар,
Кимга нима тортиқ этарлар...

Янги йиллар — мисли турналар,
Билмам қайга бунча шошади.
Оппоқ қордан олам нурланар,
Яхши ният дилдан тошади.

Янги йиллар — мисли турналар,
Қанотида орзулар хирмон.
Ташрифидан бахтим дурланар,
Юрагимда қолмаса армон.

Оқ йўл сизга, йиллар — турналар,
Парвозингиз тутинг сарбаланд,
Элим кўкси боз ғурурланар,
Келсангиз қут, барака билан.

Янги йиллар — мисли турналар,
Бағримиз кенг, иссиқ, беғубор.
Гўзал юртим яна ҳурланар,
Тинчлик номли осмонимиз бор!

НАЗАР

Ёш шоирага

Хаёллар фаслида учар маҳалинг,
Ўн саккиз ёшдасан, ўн саккиз олам.
Ўн саккиз минг олам олдинда ҳали...
Қоғозга туширар бир кун бу қалам.

Шеърингда ўйнайди ҳозир ҳар япроқ,
Булбулга қўшилиб бирга куйлайсан.
Гўзаллик сеҳрига тортади кўпроқ,
Тоғлар садо берса бирга куласан.

ЗИНАМА-ЗИНА

Умр чўққисига чиқмоқлик учун
Темир иродадан нарвонинг керак.
Поялар беҳисоб, орзудай узун,
Ушламас на устун, на маҳкам тиргак.

Юрагинг интилар зинама-зина,
Ишонч-ла қўйсанг гар қадамни шаҳдам,
Тақдиринг боради иродинг синаб,
Бардошни бойласанг белингга маҳкам.

Шошма деб, олдингда туради сабр,
Олтин хазинани атошга тайёр.
Ёлғонни босмагин ўртада зинҳор,
Оёқ тойиб кетиб, кўрмагин жабр.

Ўзига чорлайди ақл-заковат,
Етти ўйлаб бир кес, дейди у доно.
Ортингга қарама, толсанг мабодо,
Қўлингдан тортади севги, муҳаббат.

Чўққида турибсан, қалбинг беармон,
Икир-чикирларни бир четга сургин...
Барча қадамингга чидади нарвон,
Мардларча чиқибсан, қандингни ургин!

НУРЛАР ЖАРАНГИ

Ўроз ҲАЙДАР

Бугунимдан хафа эмасман,
Эртамдан ҳам бўлмайман хафа.
Иддао-ла бир сўз демасман,
Қувонайин мен ҳам бир дафъа.

Силкитмасман замин этагин,
Менсиз кимлар силкитмади, оҳ.
Меникидир ҳамманинг бахти,
Қучгум келур ҳаммани ногоҳ.

Учгум келур, қанотларим нур,
Юрак бу кун қуёшдай енгил.
Зарра-зарра сочилай, майли,
Заррада бор мангуликка йўл.

Кўзи очиқ учмоқлик нечун,
Қара, дунё қилмоқда ҳасад.
Кўр дунёни кўрмаслик учун,
Кўзим боғлаб учаман фақат.

* * *

Мени бугун ҳеч ким соғинмас,
Ҳеч ким мени йўқламас бугун.
Ахир, кўрган куним кун эмас,
Ўтган умрим тугилган тугун.

Чор тарафга боқаман: бўм-бўш,
Гўё тунда ўғирланган ер.
Қайлардандир адашган товуш
Чорловидан куядир бағир.

Йўқ, сийлама, эй мубҳам товуш,
Миннат тўла ҳаёт керакмас.
Бергил, озод қушлар парвозин,
Яшашимга ҳаво етса, бас.

Мени бугун ҳеч ким соғинмас,
Ҳеч ким мени йўқламас бугун.
Бегонаман, куним кун эмас,
Умрим йўлда топилган тугун.

* * *

Кўксим тоғдир Сизнинг
севгингиз билан,
Гулим, шарт эмас-ку, менинг севишим.
Ахир, ёқиб бўлмас ёлғондан гулхан,
Бир умр кўнглингиз овлашдир ишим.

Бир табассум қилинг,
мен ҳам жилмаяй,
Қиқирлаб кулсангиз кулай қиқирлаб.
Менга қийин қовоқ уйсангиз атай,
Қимирламас тошим кетар шиқирлаб.

Бир томчи тўкилмас ғалвиримдан сув,
Бир доним янчолмас тегирмоним ҳам.
Сизга қолгандайин дунёнинг иши,
Ўзингиз тутасиз бунча мукаррам.

Қимордан ютмадим севгингизни мен,
Кўчадан топмадим топгандай тилло.
Бир қанот истовдим парвозим учун,
Ўзингиз-да қанот истайсиз, илло.

КЎЗГУ

Яширинган неки аёндир,
Лек сўзлашдан маҳрум этилган.
Ранглар бунда бир имтиҳондир,
Лавҳи узра тарҳи битилган.

Олтин нурлар жаранги тинган,
Қуёш гунгдир,
Кесилган боши.
Чўққида қор ёнгини сўнган,
Чолдек мудрар қоялар тоши.

Ў, осмоннинг нафаси қайтган,
Шивирлашга топмайин қудрат.
Кимдир уйга ўт қўйган каби
Лов-лов ёнаётир Сукунат.

* * *

Сен гўзалсан ҳаддан ташқари,
Гар тикилсанг кўзгу қораяр.
Кўзини чирт юмар ёши-қари,
Кенг кўчалар бирдан тораяр.

Тоғ титрайди гўзаллигингдан,
Соҳилидан айрилар дарё.
Тушим бугун келган-ов ўнгдан,
Бугун ҳамма қаршингда пайдо.

Узукка кўз қўйиш шарт эмас,
Кўз ўрнида ўзинг ярайсан.
О, шундай пайт ҳаммага, афсус,
Бемор кўзи билан қарайсан.

ХУШХАБАР

Етар ҳаётингга битта хушхабар,
Энг узоқ кутилган хат каби бўлса.
Ҳамманики бўлса яна бу хабар,
Дарров душман дўстга айланса, кулса.

Кимга улашишни билмасанг, ечиб
Эгнингдаги тўнни — суюнчисига.
Ҳайқирсанг, ҳайқирсанг ўзингдан кечиб,
Биров ҳаётингга чиқмаса эга.

Қалбга мангу ёрлиқ бўлса хушхабар,
Ҳеч қачон отингни бошқа қўймасанг.
Ўз исминг жисмингга буюрса-да, ва
Дунёга келганинг тушга йўймасанг.

Хўжаназар Ғойибназар ўғли
Хувайдо зиёратгоҳи

ҲИКОЯ

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

Султон эсини танибдики, ҳар йили ёз кезлари уч ё тўрт бола-бақра, гоҳо капкатта ёшдаги эркак Қичқириққа ғарқ бўлади. Кунлаб, ҳафталаб бутун маҳалла-кўй оёққа қалқийди, изиллаб-бизиллаб қидир ҳо қидир давом этади, ғарқ бўлгувчи ўша куни ё эртаси топилса топилди, топилмаса, орадан беш, етти... ўн кунлар ўтгач анҳорнинг кунботар томонларида ё беридан, ё наридан шишиб, дўмбира бўлиб кетган жасад сув бетига қалқиб чиқади... Тамоман дом-дараксиз кетганлари ҳам бўлган... Ана шундай пайтларда неча кунгача, "Қичқириқ қутирибди!", "Қичқириқ қонсирабди!", "Қичқириққа яқин йўламангле-ер!"га ўхшаш гап-сўзлар кексаю ёшнинг, эркагу аёлнинг оғзидан тушмайди. Бироқ асов ва бетизгин Қичқириқ оқимининг шафқатсизликлари ҳаётнинг оддий, осуда ва бир маромдаги оқими оғушида жуда тез унутилади, қолаверса, инсон феълининг ажаб қонуниятларидан бири шундаки, бир бора телба гирдоб комига тушмаган банда ўзининг ғарқ бўлиш эҳтимолидан холи эмаслигини сира тасаввурига сиғдиролмайди. Нашъа қиладиган жойи шундаки, анҳорнинг азал-азалдан мана шундай серғулув феълини бинойидай биладиган кап-катта эсли-хушли одамлар ҳам Қичқириқ ўзанини сокин оқар дарёга ўхшатадилар. Ким билсин, бир томони, ҳамиша анҳорни тўлдириб оқаётган сув юзасининг вазмин ва сокинлиги кўрар кўзни алдаши, чалғитиши, ғафлатда қолдириши ҳам эҳтимолдан холи эмас...

Султон яланг оёқлари билан оҳистагина сувга тушиб, бир-икки одим ташлаган, муздай сув тўпиғига уриб, бир текисда тўшалиб қолган бодроқ тошчалар оёғининг остини қитиқлаган дамларда буларнинг ҳеч бирини хаёлига келтирмади. Ваҳоланки, неча кундан буён бир ўй-бир хаёл унинг оромини ўғирлаган, унинг қўлларидан етаклаб бот-бот анҳор ёқасига бошлаётган, ҳатто елкасидан итариб-туртқилаб қўярда-қўймай уни сувга тушишга ундаётган эди. У болалик чоғлариданоқ Қичқириқни ёқтирмаслигини, ёқтирмасгина эмас, ҳатто ҳар сафар "Қичқириқ" деган номни эшитганнинг ўзидаёқ унинг мурғак болалик қалбига муҳрланган номсиз қўрқув ва ваҳима қўланкаси кўз очиб, сесканиб кетишини, болалик-ўсмирлик кезлари тенг-тўшларига қўшилиб Қичқириқнинг саёз соҳилларида сузишни ўрганган, кулочкашлаб сузиш маШқини эплаштирдим, энди сира сувдан чўчимайман, деган ўзида ишонч пайдо бўла бошлаган кунларнинг бирида тўсатдан оқим уни комига тортиб кетганини, Султон ҳарчанд зўриқиб чиранмасин ўзини ўнглаш, қирғоқ томон силжиш ўрнига, сувнинг остки оқимларига бас кела олмаётганини, икки-уч дафъа бошини, кифтини сувдан азот чиқариш эпини топганига қарамай қандайдир ёввойи куч худди оёқларидан бир ёққа, белидан иккинчи ёққа тортиб анҳорнинг қаърига сўриб кетаётганини сезиб қолганини... кейин қандай ҳодиса юз берганини эслолмаслигини... ҳушига келганида эса қирғоқдаги тол остида оёқ-қўлларидан жон чиқиб кетгандек бир алфозда шалпайиб ётганини, тепасига йиғилган тумонат бири олиб-бири қўйиб ғўнғирлашаётганини, кейинчалик эсини таниб, шаҳар марказидаги сув ҳавзасига қатнайдиган бўлганидан буён қайтиб бу шум анҳорга қадам босмаганини, унда чўмилиш тугул, ҳар сафар кун-узуккун сувдан чиқмай шодон қийқиришаётган бола-бақрани кўрганда юраги орқасига тортиб кетишларини — ҳамма-ҳаммасини унутди. Султонни сувнинг сеҳрли жилдир-шилдири ҳам, эрта уйғонган қушларнинг чуғур-чуғури ҳам, хийла наридаги катта йўлдан унда-мунда елиб ўтаётган автоларнинг шовқини ҳам чалғита олмади.

Сув Султоннинг болдирига, тиззасига, зум ўтмай белига ура бошлади. У анҳорга қаердан тушишини узоқ ўйламади, ёз келди дегунча анҳор устидан ўтган ёлғизоёқ темир кўприкнинг ён-атрофи маҳалла болакайларининг, иссиқлаган эркакларнинг издиҳомига айланади, чунки бу ерда сув янаям ёйилиброқ ва янаям сокинроқ оқади, чамаси, эллик-олтмиш қулоч қуйироқда эса анҳор ўзани туйқус тораяди, оқим ҳам бир зум забтига олади. Шўрпешона келинчак худди шу жойда челакни сувга ботиргану...

Султон анҳор ўзани тораядиган жойга етар-етмас бир шўнғиб олдию, бадани сувнинг совуқлигига кўникди, у олдинда ўзини қандай ҳолатлар кутаётганини хаёлан чамалаб кўришга тутинган пайтида бирдан оқим, аниқроғи, оқимнинг туби ғалати тарзда тезлашганини, икки томон қирғоқ дов-дарахтлари қуюқлашганини, ўзи эса бир қоғоз парчасидек, гул япроғидек сассиз-несиз оқиб бораётганини пайқади. Султон оқим шиддатига мослашишга, қандай бўлмасин, сувнинг тубига ботиб кетмасликка уринди, боши-бети аралаш пайдар-пай урилаётган тўлқинга парво қилмай, равон нафас олиш учун бетини дам ўнг, дам сўл томонга бурар, шунинг баробарида... ахир у анҳорга сайр этиш ёхуд сув ҳавзасида орттирган сузиш маҳоратини намойиш этиш ниятида тушмади, балки ўн беш кунлик келинчакнинг жасадини топишга аҳд қилганди! Келинчак ғарқ бўлган куннинг эртасига бу ҳақда Башоратга гапириб берди. Қиз, "Вой-й, бечора-а!" деб юборди жони ачишиб. Башоратнинг сутдек оппоқ яноқлари янаям оқариб кетгандек туюлди Султоннинг назарида, қиз эртаси, индини, афтидан, атайин қўнғироқ қилди, келинчакнинг топилган-топилмаганини сўраб-суриштирди, ҳаётининг мазмунига айланиб қолган севгилисининг қизиқиши ортгани сайин қонсираган Қичқириқ комига тортиб кетган жасаднинг топилиши Султонга боғлиқ бўлиб қолаётгандек бўлаверди.

Султон буларнинг барини бир ҳафта ўйлади, ҳар тонг уйдан чиқаётиб, ҳар оқшом уйига қайтаётиб суриштирди, бутун маҳалла аҳли қатори у ҳам умидини узмади, жигаргўшалар, таниш-билишлар, қариндош-уруғлар куну тун Қичқириқ ёқалаб зир югуришди, Султон, "Ғаввосларчи? Наҳотки, улар ҳам ҳеч нарсанинг уддасидан чиқмасалар?!" дея норозилигини яширмади, бу саволига ҳеч касдан тайинли жавоб ололмади, ғаввосларнинг каттасига ўзи йўликди, ғаввосбоши, лоақал унинг кўнгли учун гапига қулоқ солмади ҳам, қўй, бизнинг ишга аралашма, деган маънода энсаси қотиб қўл силтади-қўйди. Султон сув ёқалаб анҳор ўзанини, қирғоқнинг саёз-тиклигини, дов-дарахтнинг қуюқ-сийраклигини кўриб-билиб қўйиш мақсадида анча жойгача пойи пиёда борди, кетганча кетаверди, шунда кўнглида мутлақо ўзи ўйламаган-нетмаган ҳис-туйғулар пайдо бўлди — Султоннинг қалбида анҳорга, анҳорнинг иланг-биланг илонизи ўзанига, уни тўлдириб-айқириб оқаётган сувига, бир-бирини дам сассиз-несиз, дам кўпириб-оқариб, дам беозор-мулойим шовқин солиб аллақандай заруриятдан қуруқ қолаётгандек шитоб-ла қувалашиб бораётган тўлқинларга нисбатан меҳр-шафқатга ўхшаб кетадиган яқинлик, иликлик кўз очди. Назарида анҳор ҳам ундаги бу ўзгаришни пайқаган, меҳрга яраша майл-муҳаббат изҳор этишга шайланган сулувдек йигитни ўз оғушига чорлаётган эди. Иттифоқо Султон анҳор қаъридан чиқиб келган ғаввосга дуч келди. Теварак-атроф кимсасиз эди, Султон ўйлаб турмай уни саволга тутди.

— Бу дунёда мен тушмаган сув қолмаган, илло бунақасини кўрмаганман! — деди гирдиғумдан келган ғаввос ҳансираб, сўкиниб. Унинг афти сувнинг совуқлигиданми ёхуд қўрқувнинг зўриданми — гезариб-кўкариб кетган эди. Энди эса... Султон дам-бадам оёғига, белига алланималар урилаётгани, илашаётганини сезган замони ғаввосларга осон тутиб, чакки қилганини тушунди. Ахир қиш кезлари у ўз кўзи билан кўрган, аёз палласи Қичқириқнинг суви қурийди, ёлғизоёқ темир кўприк устидан ўтаётиб Султон анҳор ўзанига термилганича беихтиёр тўхтаб қолади, анҳор тубида чўкинди бўлиб ётган шох-шабба борми, темир-терсак, суяк-саёқ, хонадон деворлари оша итқитилган рўзғор буюмлари, чиқинди қолдиқлари, шиша, сим... қиёфасини йўқотган қорамол, қўй, ит, мушук мурдалари... Баҳор бўтаналари уларнинг барини супириб-сидириб кетаолмаслиги аниқ! Ғаввослардан бирор-ярими энгилбошидан темир-терсак ё шох-шаббага илиниб, ҳаёти хавф остида қолса қолгандир? Келинчак шўрликнинг жасади ҳафта ўтиб ҳам сув сатҳига қалқиб чиқмаётганининг сабаби ҳам шундадир?.. Яна... Қичқириқнинг сувлари ўзан тубида чўкинди бўлиб ётган лаш-лушу чиқиндилардан покланиш қасдида бу қадар серзарда, асов ва телбавор оқаётгандир?..

Султон оқимга қарши қулочкашлади, у оқим шиддатини ўзи кутганидан кўра осонроқ енга олаётганидан қувонди, қирғоқ ёқалаб сувга шох ташлаб ўсган дарахт остларини кўздан кечирди. Бир пайт унинг болдирига узун тасмага ўхшаш шилимшиқ нарса чирмашди, у совуқ сувдан-да совуқроқ эди! Илонмикан, деб юборди Султон қўққисдан ва болдирини исканжага олаётган муздек тасмани бир қўллаб юлқиб тортди. Жонзотга ўхшамади, илон бўлса чақар эди!.. Сувости ўтимикан?.. Бундай деса, ҳарчанд тортмасин, тасма узилмади. Султон оёғидан осилиб, боши оқим томонга ўгирилиб қолганидан бурнига сув кириб кетаётганини, илиниб қолган оёғини тезроқ бўшатмаса бу аҳволда узоқ қолиши хавотирли эканини сездию, барча ҳаракатларини бас қилди, бутун гавдасини оқим измига берди. Бир неча сония ғарқ бўлиб оқиб бораётган жасад ҳолатига тушди. Чидади. Зум ўтмай совуқ тасма сирғалиб-сирмалиб чиқиб, оёғи сиртмоқдан бўшалди. Султон ўзини ўнглади, сув бетига азот отилиб чиқди-да, кўксини тўлдириб-тўлдириб нафас олгач, ҳаялламай оқимга қарши суза кетди. У нигоҳ ташлолмай қолган пана жойларни назардан ўтказди, қўл-оёқларига дам бермоқчи эди — бўлмади, асов тўлқин Султоннинг дам ўнг, дам сўл ёнбошидан сув остига тортиб кетар, у ўзини ўнглаб, теварак-атрофга аланглаб, қаддини ростлагунига қадар зумда олислаб кетаётган, шундан оқим шиддатини чамалаётган эди. Қулочкашлаб сузишда давом этди. У Қичқириқнинг бу қадар асовлигини ўзича тахмин қилар эдию, у билан биринчи бор яккама-якка, юзма-юз қолганидан, анҳор сувининг саркашликларини эндигина аниқ-тиниқ ҳис қилаётган эди!

У кўзларини катта-катта очиб олган, асов тўлқиннинг устма-уст ва аёвсиз "шапалоқ"лаб уришига ҳам, сувнинг кўз очирмай сачрашига ҳам эътибор қилмас, анҳор ёқаларини, қирғоқдан қараганда кўз илғаши мушкул бўлган пана-пастқам жойларни назардан қочирмасликка ҳаракат қилар, қаердадир, албатта, сариқ кўйлакнинг этаги ё бир парчаси кўриниб қолишига ишончи комил эди. Бироқ йўл-йўлакай у сув остини ҳам қадам-бақадам пайпаслаб ўтишга аҳд қилган, бунинг учун у сузиб бора туриб, дам-бадам сув остига шўнғир, ғаввослар ҳам эҳтиёткорликни унутмайдиган ўзаннинг туб-тубига етишга ҳаракат қилар, қўли, боши, елкаси билан алланималарга урилиб кетар, ҳар қанча урилиб-сурилмасин, ҳеч қандай оғриқни ҳис қилмас, фақат сув сатҳидан унинг энг тубига қадар тўлқин қават-қават бўлиб турли тезликда оқаётганини бутун гавдаси — елкалари, бели, оёқлари билан яққол ҳис қилаётган эди. Шу ҳолат унинг сув юзасида бир маромда мувозанат сақлашига ёки оқиб боришига йўл қўймаётган эди.

Султон худди анҳор билан тил топишиб олгандек, у билан "битилган" сулҳга кўра ўзаро хиёнатга йўл қўйилмаслиги муқаррардек, яъни омонсиз оқим зинҳор йигитнинг ёш жонига қасд қилмайдигандек ғарқ бўлмаслигига аниқ ишонар, бунга йўл қўймаслик учун қурби-қурбати етишини ҳис этиб турар, фақат нафас қисиб ҳаво етмай қолгандагина ирғиб сув бетига қалқиб чиқар, ютоқиб, кўксини қондириб-қондириб нафас олганича атрофга, икки томон қирғоққа аланглар экан, анча-мунча олислаб кетганини сезар ва эътиборидан четда қолган бурчак-ўнгирларни қайта-қайта кўриб, ўзида ишонч ҳосил қилиш истагида яна оқимга қарши кулоч ота бошларди.

Қизиқ, келинчакнинг ғарқ бўлгани ҳақида ким гапирмасин, албатта унинг сариқ кўйлакда эканига урғу беришарди. Султон унга икки дафъа шекилли, тонг саҳарлаб уйдан чиқаётиб кўчани ялагудай қилиб сув сепиб супураётганида кўзи тушган, ўшанда оҳори тўкилмаган келинлик либоси ўзига бирам ярашган, файзли келинчак бир зум супуришдан тўхтаб, одоб сақлаб чеккага чиқиб бош эгиб турган, Султон ҳадемай уйланса, мана шундай алфозда одоб сақлаб турадиган Башоратойни кўз ўнгига келтириб этлари жимирлаб кетган, шундай тотли ва масрур хаёлда келинчакнинг иболарга бурканган эшитилар-эшитилмас саломига дурустроқ алик ҳам олмаган, болаликдан ҳамма "Мавла", "Мова" деб чақиришга одатланган қўшнисини мана шундай фусункор ва кўҳлик қаллиқ билан оила қургач, Султон унга "Мавлон", "Мавлонбек" дея исмини тўлиқ айтиб мурожаат қилишга ўзини, тилини кўниктираётган эди. Мавлонбек ҳам гап орасида, сариқ кўйлакда экан, деди, кетидан, калта, енгсиз гулдор нимчаси ҳам бўлган, деб қўшиб қўйди. Куёвбола ўзини ҳарчанд босиқ-вазмин тутишга уринмасин, Султон икки-уч кунда унинг ранги сўлиш олиб, хаёли паришон тортиб қолганини сезди.

— Энди қандоқ қиламан, ака? — деди Мавлонбек тамомила абгор бир аҳволда. — Тонготар сувнинг тепасидан кетмаяпман, дарак йўқ, жим-жит...

Бу гапдан Султоннинг энсаси қотдию, кулфатзада Мавлонга сездирмади, чунки бундай ҳолатга йўлиққан одам ақл бовар қилмас чўпчакка ҳам ишонади, умид-илинж излайди. "Ярим тунги сукунатда анҳорда ғарқ бўлган одамнинг фарёд чекиши эшитилармиш!.."

Куёвтўранинг сўнгги умид иплари ўрнида базўр илиниб турган "дарак йўқ, жим-жит" деган сўзлари оғиздан-оғизга кўчиб юрувчи аянчли латифага ишора эди. Демак, Мавлонбек шу қабилдаги гапларга ҳам умид боғлаб, тунлари мижжа қоқмаётган, Қичқириқнинг тунги шовуллашлари орасида ўзига эндигина қадрдон бўлиб улгураётган овозни эшитиш илинжида... "Мавлонбекнинг ўзини ёрдамга чақирмабман-да" деган ўй кечди Султоннинг хаёлидан. Ахир ғарқ бўлган, бунинг устига неча кундан буён топилмаётган одамнинг ёрдам сўраб зорланишига ишонишдан кўра Мавлонбек ёнида бўлганида белидан арқон ўтказиб, бир учидан қирғоқда тутиб турар, шунда оқим Султонга бу қадар зуғумини ўтказмас, сув сатҳини ҳам, тубини ҳам қадам-бақадам қараб чиқиши бирмунча осон кўчар эди. Ёхуд ғаввосларга қўшилиб... йўқ, улар бунга изн беришмайди, буёғи, Султоннинг ўзи ҳам ўзига етганича ўйлаганидан, жазм этганидан қайтмайдиганлар хилидан!.. У атайин одамлар сийрак пайтида анҳорга тушиб, шу асов Қичқириқ билан яккама-якка олишишга хезландими, бас-да, саркаш тўлқин беҳисоб катта-кичик гирдобларга бас келаётган Султонни кунботар томонларга шиддат билан оқизиб кетмоқчи, Султон эса ундан енгилишни хаёлига ҳам келтираётгани йўқ, қандай бўлмасин, бир ҳафтадан буён топилмаётган ўн беш кунлик келинчакнинг жисми-жасадини излаб топса, уни қиёматли ён қўшниси, ўн беш кунлик куёв Мавлонбекнинг қўлига тутқазса!.. Туртилиб-суртилмаган жойи қолмади, елкасининг сирқираб оғришига, болдири ва тўпиғининг ачишаётганига ҳам эътибор бермаяпти, совуқни-ку, мутлақо сезмаяпти. Гоҳ қулочкашлаб оқимга қарши сузмоқда, гоҳ ўзини оқим ихтиёрига қўймоқда, ора-чора куч йиғиб туриб, сув остига шўнғиб, ўзаннинг тубига етмоқда, қўлига илинган матоҳни тортиб-юлқиб кўрмоқда, нафаси қайтиб ё кўзлари ачишиб кетгандагина сув сатҳига қалқиб чиқмоқда. Шу топда қирғоқда Башорат, Башоратой пайдо бўлса борми!.. Қиз уни шу аҳволда кўрса ўтакаси ёрилар эди, ўзини қаёққа қўйишни билмай шошилиб қолар, ўзини анҳорга ташлагудай изтиробда қўлларини чўзиб Султонни, Султон акасини телба гирдоблар қаърига ғарқ бўлишдан эҳтиётланишга ундар, кетидан дарҳол ўзини ўнглаб олиб, бу тенгсиз олишувда севгилисига оламга татигулик далда берган бўлур эди.

Ушбу хаёлнинг ўзи Султоннинг кучига куч қўшди. Барча машаққатларни унутди. "Башоратой далда берса, — деди бошини сувдан азот кўтариб, анҳорга тепадан қарашга уриниб. — Қичқириқда сув эмас, олов оқса ҳам келинни топиш аҳдимдан қайтмайман!"

Қирғоқ ёқасида тўсатдан пайдо бўлган баҳайбат зотдор ит ер тирнаб, думини хода қилганича унга қараб ириллади, сўнг хиёбонни бошига кўтариб вовуллади, итнинг изидан қўлтиқлашган эркак-аёл кўринди.

— Шу совуқда нима зарил, чўмилиш! — деб юборди аёл ҳамроҳининг пинжига баттар суқилиб.

— Ёш-да, ёш, — димоғида кулиб жавоб қилди эркак, — дард орттириб олишини ўйламайди, булар!..

Давоми олтинчи бетда.

Ўзбекистон телевидениеси иш бошалаганидан буён бу ерда фаолият кўрсатган ва ҳозирда ҳам ижод билан шуғулланаётган режиссёрлар ичида Мақсуд Юнусовнинг алоҳида ўрни бор. Истараси иссиқ, содда, дарёдил инсон, ўз ишининг моҳир устаси, касбига фидойи режиссёр М.Юнусов кўплаб туркум кўрсатувлари, телеспектакллар ва кўп қисмли видеофилмлари билан мухлислар ва мутахассислар эътирофига сазовор бўлган, қанчадан-қанча ёш ижодкорларга устозлик қилиб, уларнинг санъатда ўз ўринларини топишларига кўмаклашган.

ЖУРЪАТ ВА МАҲОРАТ

Телережиссёр Мақсуд Юнусов портретига чизгилар

Бундан 45 йил аввал телевидениедаги фаолиятини режиссёр ассистенти сифатида бошлаган Мақсуд Юнусов ўзининг режиссёрлик салоҳиятини адабий-драматик кўрсатувлар таҳририятида тўла намоён этди. У ана шу қутлуғ даргоҳда ўзбек ва жаҳон адабиётининг энг яхши асарлари асосида яратган 50 дан ортиқ телеспектакл ва кўп қисмли видеофилмлар телевидениенинг олтин фондига киритилган.

“Улуғбек хазинаси” (О.Ёқубов), “Оқ кема” (Ч.Айтматов), “Гирдоб” (У.Усмонов), “Диёнат” (О.Ёқубов), “Ичкуёв” (Т.Пўлат), “Навоий” (Ойбек), “Бобур” (П.Қодиров), “Лайли ва Мажнун” (Навоий), “Кеча ва Кундуз” (Чўлпон) каби ўнлаб кўп қисмли видеофилмларнинг халқимиз юрагидан чуқур жой олишида Мақсуд Юнусовнинг хизмати катта.

Мақсуд Юнусов маҳоратли режиссёр бўлиш билан бирга, жасоратли, юзлаб истеъдодларнинг элга танилишига улкан ҳисса қўлган устоз мураббий ҳамдир. Унинг режиссёрлик маҳоратининг чўққиси, инсоний жасорати, истеъдодларни кашф этишдаги салоҳияти, айниқса, “Навоий”, “Бобур”, “Кеча ва Кундуз” видеофилмларида тўла намоён бўлган.

Атоқли адиб Пиримқул Қодировнинг “Юлдузли тунлар” романи нафақат муаллиф ижоди, балки ўзбек тарихий романчилигида муҳим ўрин эгаллайди. Видеофилм ижодкорлари олдида шу машҳур асарнинг телевизион талқинини яратишдек улкан масъулиятли иш, мураккаб вазифа турарди. Бу жараённинг оғир кечишига сабаб шуки, ўша пайтларда тарихий сиймо — шоҳ ва шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобур шахсига нисбатан адоват, ғараз, тазйиқ урчиган, бу дилбар инсонни “босқинчи”, “золим кимса” сифатида талқин қилишга мойиллик кучайган эди. Шу боис, ижодий гуруҳ “Бобур” видеофилми устида иш бошлаган йиллар видеофилмни тайёрлаш бўйича олиб борилаётган жараён ҳар хил баҳоналар билан тўхтатиб қўйилар, иш яширин ҳолда давом эттириларди. Бу ҳақда постановкачи режиссёр Мақсуд Юнусов шундай ҳикоя қилади:

— Мазкур видеофилмнинг сценарийси ёзилганидан то ойнаи жаҳон юзини кўргунча жуда кўп қийинчиликларни бошдан кечирдик. Эндиликда бор ҳақиқатни очиқ айтиш вақти келди, деб ўйлайман. Сценарий 1984 йили тайёр бўлгандию, лекин ўша пайтдаги айрим раҳбарларнинг “сиёсий хушёрлиги” туфайли асарни саҳнага олиб чиқишда катта тўсиққа дуч келинди. Бобур буюк шахс деб эмас, “маърифатли золим” дея таърифланди. Ана шундай қарашлар таъсирида қилинаётган ишлар тўхтатиб қўйилди. Тикилаётган либослар, ишланаётган безаклар йиғиштириб олинди. Ёрдам сўраб бормаган жойимиз қолмади, аммо натижа бўлмади. Ниҳоят, 1989 йилнинг охирига келиб “Бобур” видеофилмини суратга олишга расмий рухсат берилди...

Видеофилмдаги бош қаҳрамон Бобур образини талқин этадиган актёрни танлашда ҳам режиссёр ўзига хос йўл тутди. Бу ролга пойтахт театрларидаги ўнлаб маълум ва машҳур актёрларни эмас, балки эндигина Сурхондарё вилоят театридан пойтахтга келган, кўпчиликка ўзи ҳам, номи ҳам нотаниш Муҳаммадали Абдуқундузовни танлади. Бу ҳақда актёр шундай хотирлайди:

— Сурхондарё вилоят театрида 40 дан ортиқ рол ўйнадим. Лекин тарихий шахслар сиймосини бирор марта ҳам яратмаган эдим. Бунинг устига кино ва телевидениеда рол ўйнамагандим. Шу боис Мақсуд Юнусов менга Бобур образини топшириб, чинакам жасорат кўрсатди, деб ўйлайман.

Айниқса, Бобур ғазаллари билан айтиладиган қўшиқларни куйловчи хонандани танлашдаги режиссёрнинг дадил қарори ўша пайтдаги телерадиокомпания раҳбарларини лол қолдирди. Кўпчилик бадиий кенгаш аъзолари, раҳбарият Бобур ғазалларини халққа маълум ва машҳур Фахриддин Умаров ёки Шерали Жўраев айтсин деб турганда, у ҳеч иккиланмасдан, олтиариқлик қишлоқ мактаби ўқитувчиси, ҳаваскор хонанда Маъмуржон Тўхтасиновни танлади. Натижа қандай бўлгани бугун барчага яхши маълум. Ўзбекистон халқ артисти Маъмуржон Тўхтасинов ҳозир ҳам Олтиариқда яшайди.

Мустақиллик барча соҳаларда бўлгани каби маънавиятимиз, адабиёт ва санъатимизга ҳам янгича нуқтаи назар билан қараш имкониятини берди. Истиқлол йўлида қурбон бўлган адиблар ижодини мукаммал ўрганиш ва тўғри баҳолаш имконияти туғилди.

Чўлпоннинг “Кеча ва Кундуз” романи асосида яратилган видеофилмда ҳам Мақсуд Юнусов ўзига хос йўл тутди. Бош қаҳрамон Мингбоши ролига бухоролик актёр Муҳаммад Рафиқовни таклиф этди.

Санъатимиз фидойилари

Режиссёр талқинидаги “Лайли ва Мажнун” видеофилми томошабинни қаҳрамонларнинг ишқу изтироб оламига олиб киради. Биз гўзал табиат, афсонавий манзаралар саҳнида қаҳрамонлар билан бирга яшаймиз, бир-бири учун бўзлаган икки бахтиқаро ошиқ-маъшуқнинг мислсиз муҳаббатларидан, аччиқ ҳасратларидан воқиф бўламиз. М.Юнусов буюк бобомиз Алишер Навоий қаламига мансуб “Лайли ва Мажнун” достонини экранлаштириб, ўзига хос жасорат кўрсатди. Сабаби, шу вақтга қадар на кино, на театр санъати арбоблари “Хамса”га кирувчи оригинал достонларга қўл уришга журъат қилмагандилар. Турли йилларда театрларимизда саҳналаштирилган ўнлаб мусиқий драма, опера ва либреттолар Навоий бобомиз асарларининг мотивлари асосида яратилганди.

Камина “Лайли ва Мажнун”нинг опера ва мусиқали драма вариантлари билан танишман. Очиғини айтиш керак, Лайли ва Мажнун образларини яратган ёши катта артистлар ижроси асар руҳига унчалик мос келмасди. Телеэкран вариантидаги бу ролларни Зуҳра Ашурова ҳамда Беҳзод Муҳаммадкаримов юракдан ижро этдилар.

Асарнинг энг муҳим фазилати, бугунги кун томошабинига ўз даврида жаранглаган тил хусусиятлари билан тақдим қилинишида. Бироз тушунилиши қийинроқ бўлса-да, Навоий бадиий тилининг нафосати аста-секин қалбларимизга жо бўлиб боради. Унинг соддалаштирилган тилда эмас, XV аср ўзбек тили хусусиятларини сақлаган ҳолда берилиши ўша даврда давлат тили деб эълон қилинган ўзбек тили жилваларини ҳис қилишда бугунги авлод учун муҳим маърифий аҳамиятга эга.

Шунингдек, танланган мусиқа асар давомида ғоят гўзал, ёқимли таралиб, кишини тўлқинлантиради. Режиссёрнинг видеофилмларида мусиқа, ашулалар шунчаки фон эмас, балки уларнинг туб моҳиятини белгиловчи вазифани ўтайди.

М.Юнусовнинг актёр танлаш услубида Наби Ғаниев, Йўлдош Аъзамов, Шуҳрат Аббосов каби йирик кинорежиссёрларнинг анъаналари сезилиб туради. У табиатида миллий руҳ жўшиб турувчи актёрларни танлашга уринади. Юқорида тилга олинган видеофилмлар айнан ана шу жиҳатлари, фазилатлари ила халқимизнинг дилини ром этди.

Хулоса қилиб айтганда, истеъдодли режиссёрнинг “Лайли ва Мажнун”, “Кеча ва Кундуз”, “Юлдузли тунлар” асарлари асосидаги телеспектакллари ва бошқа ижод намуналарини муҳим бир жиҳат ўзаро уйғунлаштиради: уларда халқимизнинг миллий ўзига хос табиати, бетакрор турмуш тарзи, юксак инсоний сифатлари, ўйхаёллари, орзу-интилишлари шуълаланиб туради.

Ўрол ЎТАЕВ

“ҚЎШИҚ ЮРАКДАН КУЙЛАНСА” умри узоқ бўлади

Илк қадам...

Муҳаммадумар Исоқовнинг номини ҳозирча кўпчилик билмаслиги ҳам мумкин. Бироқ, у ўзи тенги баъзи ёш ижрочилардан фарқли ўлароқ, ширали овози ва маъниили хониши билан санъат оламига дадил кириб келди. Учрашиб қолсангиз, умидли хонандагина эмас, дилкаш суҳбатдош эканлигига ҳам амин бўласиз.

Болалигидан мумтоз қўшиқларга айрича меҳри бўлган андижонлик бу йигит Шерали Жўраев, Камолиддин Раҳимов, Нуриддин Ҳайдаров сингари санъаткорлар ижодига алоҳида эътибор беради. Ўрта мактабда ўқиб юрган кезларидаёқ “Баёт-5” ашуласини куйлаб, санъат байрамининг вилоят босқичида биринчи ўринни эгаллайди.

Муҳаммадумар кейинчалик Маданият институтининг Халқ ижодиёти факултетига ўқишга кириб, у ерда устози, Ўзбекистон халқ артисти Хайрулла Лутфуллаевдан мақом санъати сирини ўргана бошлади. Шунингдек, таҳсил давомида Оролмирзо Сафаров, Олмахон Ҳайитова, Ҳуррият Исроиловалардан ижрочилик маҳоратини ўрганди. Изланишларининг илк самараси — 2005 йили ижро этган “Севиб қоламан” қўшиғидир. Ҳозирга келиб хонанданинг репертуаридан “Ўзбекистон”, “Йўловчи қиз”, “Кулгичи бор қиз”, “Куйибман”, “Ёр-ёр”, “Бағритош”, “Еттинчи қўшиқ”, “Андижонлик гулойим” каби қўшиқлар ўрин олган. У ўз қўшиқларини яратишда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Собиржон Мўминов, Дилшод Раҳмоновлар билан ҳамкорликда иш олиб боради. Шу билан бирга устоз санъаткорлар Комилжон Отаниёзов, Маъмуржон Узоқов ашулаларини севиб ижро этиб келмоқда. “Савти сувора”, “Тошкент ироғи” каби мумтоз ашулаларни аслиятидан чекинмаган ҳолда, замонавий оҳанглар уйғунлигида ижро этиш унинг айни дамдаги орзусидир.

— Ҳозирги кунда аксарият ёш хонандалар эстрада йўналишида ижод қиляптилар. Сиртдан қараганда, бу йўлда шон-шуҳрат орттириш, элга танилиш осондек гўё...

— Тўғри, ёшликда инсон шўх, рақсбоп қўшиқларни тинглашга мойил бўлгани каби, шундай руҳда қўшиқ айтгиси ҳам келади. Ёш улғайган сари эса, ўз-ўзидан мумтоз, классик ашулалар хуш ёқаётганини ҳис этасиз. Лекин, танилиш учун, барибир, жиддий меҳнат қилишга тўғри келади.

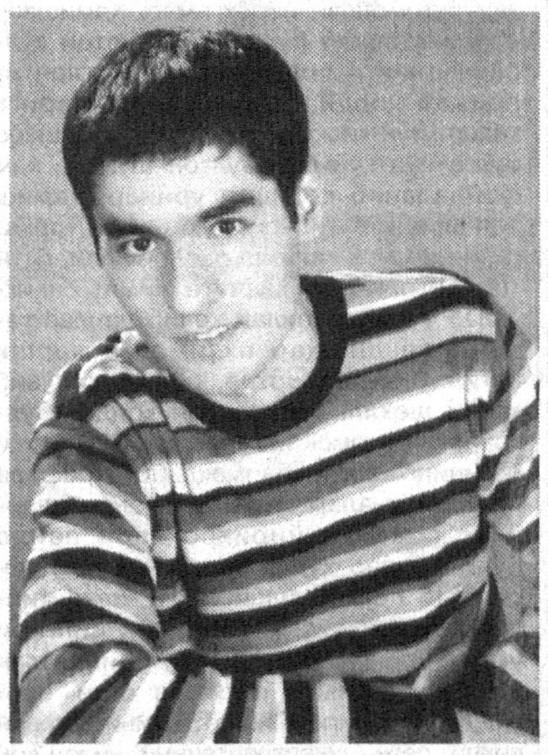

Саволнинг иккинчи қисмига келсак, қўшиқ айтишга иқтидори бор одамга ортиқча рекламанинг ҳожати йўқ. Афсуски, бугун ўзини экранда кўз-кўз қилиб, маънисиз хатти-ҳаракатлар билан куйлаётганларни ҳам “санъат юлдузи” деб атаяпмиз. Бу энди, улар машҳур бўлди, дегани эмас-ку? Шоу-бизнес бошқа, санъат бошқа. Санъаткор йиллар давомида “имтиҳон”дан ўтади. Эстрада йўналишида самарали ижод қилаётган санъаткорлар оз эмас, уларни халқ аллақачон тан олган. Ана шундай таниқли хонандаларимиздан бири Дилшод Раҳмонов ижодини алоҳида эътироф этган бўлар эдим. Улар ижодимни доимо кузатиб бориб, устоз сифатида йўл-йўриқ кўрсатадилар.

— Бугун қўшиқчиликка даъвогарларнинг кўпчилиги бирор-бир чолғу асбобидан мустақил фойдаланишни, жонли ижрода қўшиқ айтишни эплолмайдилар. Буни сиз қандай изоҳлайсиз?

— Фонограмма билан қўшиқ айтиш деярли ҳеч кимга қийинчилик туғдирмайди. Жонли ижро этиш учун эса, албатта, юқори пардада овоз ва жонли куй керак. Бирор чолғудан бехабар одам бундай оҳангнинг қалб билан ҳамоҳанглигини қаердан ҳам тушунарди. Жонли қўшиқ айтиш ва тинглашнинг завқи ана шунда! Куй, шеър ва овоз сеҳри бўлмаса, бу қўшиқ узоққа бормайди, мухлисларнинг у қулоғидан кириб бунисидан чиқиб кетади.

Ўзимга келсак, торли чолғулардан фақат скрипкани чала олмайман, холос.

— Санъат ва адабиёт ҳамиша ҳамоҳанг. Санъаткорнинг адабиётга муносабати, сизнингча, қандай бўлиши керак?

— Фақат санъат соҳасидагилар эмас, бошқа касбдагилар ҳам адабиётдан хабардор бўлиши шарт, деб ўйлайман. Чунки, адабиёт ҳаёт билан бевосита боғлиқ. Бадиий асарларни кўп ўқиган одамнинг сўз бойлиги ҳам кўп бўлади. Адабиёт ва шеъриятни тушунмай туриб ўлмас қўшиқ яратиш қийин.

Болаликдан мазмунли, мукаммал асарларни севиб ўқийман. Жумладан, Пиримқул Қодировнинг “Юлдузли тунлар”, Абдулла Қодирийнинг “Ўтган кунлар”, Ғафур Ғуломнинг “Шум бола”, Тоҳир Маликнинг “Шайтанат”, жаҳон адабиётидан Лев Толстойнинг “Болалик. Ўсмирлик. Ёшлик” трилогияси, Иван Тургеневнинг “Муму” асарлари менда катта таассурот қолдирган. Уларни қайта-қайта ўқисам ҳам зерикмайман.

— Муҳаббат... Ҳозир кўп ашулачилар ўз қўшиқларида муҳаббатни сийқаси чиққан, баъзида эса маъносиз сўзлар билан ифодалашади. Ахир, қўшиқ инсоннинг қалбидан яралмайдими?

— Бу ҳақда Ҳувайдонинг яхши бир мисрасини келтираман:

Муҳаббатдан муҳаббат
бўлур пайдо,
Муҳаббатсиз кишидан
қоч, Ҳувайдо.

Инсон муҳаббатни юрагининг туб-тубида асраши керак. Бир дўстим: “Ҳар хил ҳиссиётларни муҳаббат деб ўйлаб, юракни қийнамаслик керак”, деган эди. Муҳаббатни бежизга илоҳий туйғу дейишмайди. У қалбингизда самимий ҳиссиётларни уйғотсагина, гўзал қўшиқ яралиши мумкин. Айтмоқчиманки, хонанда Ватан, она, дўст ёки ёрга бўлган муҳаббатдан, ҳеч бўлмаганда, биттасини чин кўнгилдан ҳис этиб, кейин қўшиқ айтгани маъқул.

Дарҳақиқат, хонанда айтганидек, қўшиқ юракдан яралсагина, қалблардан мустаҳкам ўрин олади. Биз Муҳаммадумар Исоқов ҳам машҳур устоз санъаткорлар каби гўзал ашулалар яратиб, санъат мухлислари қалбидан жой олади, деган умиддамиз.

Нафиса ИСМАТУЛЛАЕВА

ШОГИРД УСТОЗ КЎРМАСА...

Эстрада қўшиқчилигига бир назар

Мустақиллик йилларида янги ёш истеъдодларни излаб топиш, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, миллий эстрада қўшиқчилик санъатини дунёга танитиш ишлари кенг миқёсда йўлга қўйилди. Ҳукуматимиз томонидан миллий эстрада йўналишида миллий қадриятларни тараннум этувчи, миллатимизни, она заминимизни улуғловчи, ёшларимиз қалбида Ватанга муҳаббат туйғуларини уйғотувчи, бадиий жиҳатдан етук асарлар яратиш вазифалари белгиланди. Бироқ, эстрада санъатида миллий асосга эга бўлган халқчил услубни шакллантириш жараёни суст кечмоқда. Юртбошимизнинг «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида таъкидлаганидек, “Бизнинг миллий анъаналаримизга, ахлоқ-одоб қоидаларига мутлақо тўғри келмайдиган клиплар, турли тиллардаги сўзларни қориштириб ёки талаффузни атайлаб бузиб айтиш каби номуносиб ҳаракатларни айрим ёш ижрочилар ўзи учун қандайдир янгича услуб деб билаётгани, менимча, санъатни, унинг моҳияти ва аҳамиятини тушунмасликдан бошқа нарса эмас.”

Ушбу теран мулоҳазалар ҳар бир санъат кишисини, айниқса, эстрада хонандаларини огоҳликка чорлаши керак. Зеро, катта саҳнага чиқаётган ҳар бир хонанда ўзига-ўзи “Мен нимани ва ким учун куйлаяпман, мухлислар менинг қўшиқларимни тинглаяптими?” деган саволни бериб туриши керак.

Шу маънода ўтган йили “Ўзбекнаво” эстрада бирлашмасига махсус рухсатнома (лицензия) олиш учун ҳужжат топширган саккиз юзга яқин хонанданинг репертуарини кўздан кечирдик. Улар репертуаридаги саксонга яқин қўшиқлар мазмунан саёзлиги, бадиий жиҳатдан талабга жавоб бермаслиги сабабли рухсатнома берилмаган. Кўпгина хонандалар қўшиқ матни ва мусиқасини ўзлари ёзишган. Ижро даражаси ҳам шунга яраша. Мусиқа оҳанглари аксарият ҳолларда чет эл мусиқаларидан ўзлаштирилган. Албатта, ҳар бир ижодкор бошқа халқларнинг мусиқасини ҳам тинглаши, улардан илҳомланиши, завқланиши табиий. Лекин бу "баҳрамандлик" миллий заминдан узилиш, миллий услубни йўқотиш дегани эмас. Ёш хонандалар, биринчи навбатда, мусиқий саводхонликка, бадиий сўзга, талаффузга жиддий эътибор қаратишлари керак. Қолаверса, бизда азал-азалдан давом этиб келаётган устоз-шогирд анъаналари мавжуд. Халқимиз “Устоз кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар” деб бежиз айтмаган. Баъзан ҳали ўзи шогирд даражасида бўлган хонандаларни “устозим” деб юрган ёшлар ҳам учраб турибди. Ваҳоланки, эрта-индин чин маънода санъаткор бўламан деган ёш истеъдод эгаси тўғри йўлни топа билиши учун устоз санъаткорлар этагидан тутиши, улардан ўрнак олиши ниҳоятда муҳим.

Сўнгги вақтларда айрим аёл хонандалар (ҳатто таниқлилар ҳам) маддоҳликка, ўзларини ўзлари мақташга ўтиб олганлари жуда ачинарли ҳол. “Қошим камон, белим хипча, лабим асал” каби бачкана сўзлар бугун радио ва телевидениедан бемалол таралиб ётибди. Ўзбек аёлига хос назокат, нафосат, сирлилик, ҳаё-ибо қаёқда қолди? Наҳотки қизларимиз бачкана ибораларни баралла куйлашдан уялмайдиган даражага етиб қолдилар. Эркак хонандаларнинг қўшиқлари ҳам саёзликда, ғарибликда булардан қолишмайди. Бундай ҳолат, эҳтимол, баъзи ёшлар қўшиқ санъатига тирикчилик манбаи деб қараётганлари оқибатида юзага келаётгандир. Агар шундай бўлмаганда, улар атрофга теранроқ назар ташлаб, қўшиққа мавзу бўладиган нарса-ҳодисалар тўлиб-тошиб ётганини кўрган бўлардилар. Балки бунга аксарият хонандаларнинг адабиётдан, профессионал шеъриятдан йироқликлари сабабдир. Очиғини айтиш керак, баъзан номи чиққан хонандалар ҳам шеъриятни тушунмайдилар. Аслида ҳар бир ашулачи қўшиқ асосида пухта матн ётишини билиши керак.

Хонанда Санобар Раҳмонова “Қишлоқларимдан”, “Устозлар”, “Ёшлигим” каби гўзал қўшиқларни куйлаганда ҳали мактабда ўқирди. Мусиқаси ва сўзлари бир-бирига уйғун бу қўшиқларда ёш қизнинг, ватанни севган фарзанднинг беғубор болалиги акс этган. Шунинг учун ҳам хонанда халқнинг кўнглидан жой олган. Ёинки Маҳмуд Намозов репертуаридаги қўшиқларни олайлик. Халқона услуб, нола бор уларда. Ҳосила Раҳимованинг ўзбек йигитларининг ғурури, ор-номуси, ҳамияти ҳақидаги мардликка чорловчи қўшиқлари ҳам эътиборга молик.

Хонанда Р.Ғоиповнинг Муҳаммад Раҳимхон Феруз ғазалига басталаган “Фиғон” қўшиғи бор. Феруз ғазалларига қўл уриш учун хонанда етарли даражада билимга, интеллектуал салоҳиятга эга бўлиши керак. Хонанда репертуарида Навоий, Деҳлавий, Феруз, Сўфи Оллоёр, Чўлпон шеърлари билан айтиладиган қўшиқларнинг мавжудлиги шундан далолат беради. Худди шунингдек, А.Шомаъруфов ижоди ҳақида ҳам илиқ фикрлар билдириш мумкин. У Чўлпон қаламига мансуб “Созим”, Машраб ғазали билан айтиладиган “Келадур” каби қўшиқларни миллий услуб ва оҳангда куйлайди. “Ялла” гуруҳининг неча йиллардан бери тилдан тушмаётгани ҳам бу гуруҳнинг эстрада санъатида халқона услуб ва йўналишда ижод қилаётгани натижаси. Ёки бўлмаса Ғуломжон Ёқубовнинг “Шукрона” қўшиғи юртимиз тинчлиги, осойишталиги учун шукроналик туйғуси билан яшашимизга даъват эмасми! Ёш хонанда М.Эгамбердиеванинг шоир А.Карим сўзи билан айтган “Шукур қил” қўшиғи ҳам ибратли. Унинг изланиши бардавом бўлишига умид қиламиз.

Айрим эстрада ижодкорлари миллий меросимизни пухта ўрганмай, устоз санъаткорлар тарбиясини олмай туриб, ноёб дурдоналаримиз саналган халқ қўшиқларини енгил-елпи “қайта ишловлари” билан бачкана аҳволга келтириб қўяётганлари ачинарли ҳол. Миллий куй-қўшиқларга ҳавас уйғонгани яхши. Аммо уни устозлар ёрдамида пухта ишлаб, ўрганиб, ижрони, оҳангни бузмасдан халққа тақдим этиш мақсадга мувофиқ бўларди. Истеъдодли хонанда Зиёда Қобилованинг ижоди, изланиши ёмон эмас. Хонанданинг тиришқоқлиги, изланувчанлиги яхши, албатта. Бироқ, у машҳур “Сайдинг қўябер сайёд” қўшиғи матнларини бироз бузиб ижро этаётгани таассуфли. Халқимизнинг севимли санъаткори Ф.Умаров ижро этган “Эй, муҳаббат” қўшиғи матнлари, сўзлари талаффузида ҳам хатоликлар мавжуд. Буюк адибимиз Абдулла Қодирий “Сўз сўйлашда ва улардан жумла тузишда узоқ андиша керак”, деган эди. Бу ибора нафақат ёзувчилар, балки шоирлар ва хонандалар учун ҳам айтилгандай.

Таъбир жоиз бўлса, устозлар куйлаган қўшиқларни, халқимизнинг сара ва ноёб дурдоналарини қайта куйлашда бироз андиша зарур. Негаки, ўлмас қўшиқларимизни қайта тиклайман деб қадр-қимматини тушириб юборишимиз ҳеч гап эмас.

Бугун куйланаётган қўшиқлар, истаймизми-истамаймизми, ёшларни ўз ортидан эргаштиради, маънавий тарбиясига таъсир кўрсатади. Шундай экан, ижодга масъулият билан ёндашиш, халқимизга асл ва соф санъатни кўрсата билиш ҳар бир ижодкорнинг бурчи ва вазифасидир.

Матлуба МАҲКАМОВА,
“Ўзбекнаво” эстрада бирлашмаси репертуар ва назорат бошқармаси бошлиғи

Орамиздаги одамлар

ЭПИЗОДИК РОЛЛАР УСТАСИ

Нажмиддин Муҳиддинов ёшлигиданоқ киноактёр бўлишни орзу қилган. Мактабни битирган йиллари уруш даврига тўғри келгани боис Тошкентдаги авиация заводига ишга юборилади. У 1959 йилга келибгина орзусига етади.

Икки юз ўттиздан ортиқ ўзбек филмида, Москва, Ленинград, Одесса, Белоруссия, Қозоғистон, Қирғизистон, киностудияларида суратга олинган ўнлаб картиналарда иштирок этган, эпизодик ролларни қойиллатиб ўйнаган бу актёрнинг тақдирига ҳавас қилса арзийди. “Оловли йўллар”, “Али бобо ва қирқ қароқчи”, “Урушсиз йигирма кун”, “Сароб”, “Қаердасан, Ойгул?”, “Ленинграддаги жигарбандларим”, “Сўнгги инспекция”, “Унсиной”, “Лайлак келди — ёз бўлди”, “Шум бола”, “Тошкент — нон шаҳри”, “Ганг дарёсининг қизи”, “Хоразм афсонаси”, “Амирнинг хуфия сафари”, “Самолётлар қўна олмади”, “Икки дил достони”, “Яратганга шукур”, “Ватан”... Бу рўйхатни узоқ давом эттириш мумкин.

— “Минор” қабристони ёнидаги кўприкда режиссёр Латиф Файзиев бир филмни суратга тушираётган экан, — деб хотирлайди актёр. — Кечқурун ишлаганим учун кундузи томошага келардим. Улар Тушликка чиқишса, мен ҳам у-бу нарса еб олардим. Уч кун ўша ердан жилмадим. Охири бир одам олдимга келиб: “Ука, сиз кинога қизиқасизми, дейман?” деб сўради. Иштиёқим баландлигини очиқ айтдим. У: “Уч кундан кейин фалон поликлиникага келинг, ўша ерда съёмка бўлади. Сизни ҳам кўрамиз”, деди. Кейин билсам, бу одам иккинчи режиссёр экан. Филм суратга олиб бўлингач, унинг экранларга чиқишини сабрсизлик билан кута бошладим. Ниҳоят, ўша кун келгач, картинани кўраётганимда, мен суратга тушган кадр бирпасда ўтиб кетди. Қаерда қандай тушганимни кўришга улгуролмай қолдим. Шундан кейин майда ролларга чақиришаверди.

Нажмиддин Муҳиддинов Шуҳрат Аббосов филмларида ҳам суратга тушган. Унинг таниқли актёрлар Юрий Никулин ва Людмила Гурченко билан “Урушсиз йигирма кун” филмида суратга тушгани бизни ҳайрон қолдирди.

— Бир куни студияга чақириб қолишди, — дейди Нажмиддин ота. — Москвадан кино ижодкорлар келишган, сиз ҳам қатнашиб кўринг, дейишди. У ерда Никулин ва Гурченко бор экан. Машҳур актёрларни кўриб шундай ҳаяжонланганманки... Ҳар бир кичик ролим мен учун катта бир мактаб бўларди. Филм Тошкентда — бир қисми Бешёғочда, бир қисми Миробод бозорлари атрофида суратга олинган.

“Киноактёр қандай бўлиши керак?” деган саволимизга Н.Муҳиддинов шундай жавоб берди:

— Кинога қизиққан одам сабр-тоқатли бўлиши керак. Режиссёрлар билан ишлашда чидам зарур. Мелс Абзаловнинг бир филмида тоғда кураш тушишим керак эди. Актёр тажрибасиз эканми, режиссёр қанчалик тушунтирмасин, у ростакамига жанг қилиб, биқинимга ёмон туширган. Бир ҳафтача нафас ололмай юрганман.

Нажмиддин отанинг оддий бир фуқаро сифатидаги ишлари ҳам кўпчиликка ибрат бўлишга арзигуликдир. Отани бугун республика руҳий-асаб касалликлари шифохонасидаги 3 дан 13 ёшгача бўлган ногирон болалар яхши танийдилар, севадилар. Бу ҳақда актёрнинг ўзи шундай ҳикоя қилади:

— Ўтган асрнинг 90-йиллари жамғарган пулларим анча йиғилиб қолган экан. Қаерга сарфлашни кўп ўйладим. Охири, маслаҳат учун Соғлиқни сақлаш вазирлигига бордим. Эшикдан кираётганимда бир аёл: “Бирон гапингиз бўлса, менга айта қолинг”, деди. Мақсадимни айтдим. У менга бир манзилни ёзиб берди. Айтилган жойга бориб, бош врачга учрашдим. Ниятимни эшитгач, бош врач бухгалтерни чақириб, пулларимни олиб қолишди. Ҳисоб-китоб тугагач, чиқиб кетаётсам, аёл тўхтатди ва “Пулни кимларга олиб келганингизни билиб кетмайсизми?” деб сўради. Шундан кейин устимга оқ халат ташлашди. У ердаги ногирон болаларни кўриб, юрагим эзилиб кетди. Шунда бир ният қилдим: “Агар менга Аллоҳ умр берса, қолганини мана шу жигарбандларим билан ўтказаман”. Ҳозир ҳам у ердан оёғимни узмайман. Шу болаларни кўрмасам, худди бир нарсамни йўқотгандек бўламан.

Дарҳақиқат, ўн саккиз йилдирки, Нажмиддин Муҳиддинов касалхонага боришни канда қилмайди. Ҳар борганда ҳам моддий, ҳам маънавий кўмак беришга, болаларга меҳр-муҳаббат улашишга ҳаракат қилади. Қанийди, Нажмиддин отага ўхшаш меҳрли одамларимиз янада кўпайса... Ҳаётимиз ёрқинроқ, меҳр-мурувватга тўлиқ бўларди.

Бобур НАБИ

Сурат Н.Муҳиддинов архивидан олинди.

Бошланиши учинчи бетда.

Султон ўзини оқим ихтиёрига қўйди. Анҳорнинг икки томонида қуюқ қамишюлғун девор янглиғ қоплаган икки қирғоқ орасидан оқиб ўтаётиб сув ҳавзасида турфа сузиш машқларини бажариш чоғида асқотадиган кўзойнагини олиш хаёлига келмаганига афсусланди. Оқиб келган жасад бу қуюқ қамишзор орасида илашиб-нетиб қолган бўлиши ҳам эҳтимолдан йироқ эмас. Қамишзор орасига йўлаб бўлмаса!.. Султон қўл-оёқларини эмин-эркин ҳаракатлантиролмай қолди. Ўзаннинг ўрталарига қадар узун-қисқа ўсиб чиққан қамишзор бунга йўл қўймас, Султон шундан ҳам фойдаланиб қолишга уринар, қамиш пояларини тутиб-тутиб олдинга, орқага, ён-верига силжиш осонроқ эди. Султон ўнг оёғининг кафтига жимит балиқчалар тумшуғи билан келиб урилаётганини сезди, ҳар эҳтимолга қарши оёғини силтаб тортди, балиқлар тўзиб кетди шеклли, оёғи холи қолди. Султон қирғоқ томон илгарилади. Зум ўтмай оёғининг кафти, бармоқлари атрофида яна балиқчалар ғужлашди, энди уларнинг орасида йирикроқлари пайдо бўлган, улар худди Султонни оёғидан бошлаб паққос туширишга шаҳд қилган ваҳший сув жонворлари сингари устма-уст тумшуғи билан урилаётган эди. Шундагина у оёғининг ости, бармоқлари, тўпиғи ачишаётганини, бундан чиқди, оёғи шикастланганини, ундан қон оқаётганини фахмлади...

Султон қуюқ қамишзорни тарк этди, бунинг устига, сув сатҳига чиқаётиб, темирми-шохми, тирсагига қаттиқ ботди, сув сатҳига хира қон туси ёйилганини кўрди. Қамишзор сийраклашгани сайин, оқим тезлашди, Султон қирғоқ томон сузди, ер сатҳига бўртиб чиқиб, сув юваверганидан қизариб кетган дарахтнинг илдиз томири кўзига аллақандай ёвуз махлуқнинг панжаларига ўхшаб кўринди. Шу хаёлда, журъат қилиб "панжа"ларга ёпишди. Қирғоқ тик бўлганидан у кўксигача сувга ботиб турарди. У анча вақтгача нафасини ростлай олмади. Боши айланаётган эди. Султон осмонга қаради, тобора анҳор тепасига яқинлашаётган қуёш нурига умидвор термилди. Атрофни кузатди. Нариги қирғоқда қийшайиб ўсган қандайдир дарахтнинг каттагина шохи эгилиб сувга тегиб турар, оқимнинг забти таъсирида дам юқорига кўтарилиб-дам пастга тушар, четдан қараган одамга шох сувни беармон савалаётганга ўхшаб кўринарди. Султон сув ҳавзасида соатлаб сузиб чарчаш-толиқиш нима эканини билмас эди, бу ерда... ҳайрон қолиб бош чайқади, анҳорнинг феъл-атворини янаям синчковлик билан ўрганиб-билиб олмоқчидек сувга қаттиқ ва узоқ тикилди. Ахир у озмунча жойдан оқиб келяптими, озмунча марталаб не умидларда шўнғидими, сувнинг тубидаги қанчадан-қанча пана-пастқам бурчак-сурчакларни қадам-бақадамлаб пайпаслаб чиқдими!.. Бирон дақиқа сувни тарк этгани йўқ ва шулар асносида Қичқириқ билан, Қичқириқнинг суви билан тил топишиш, унинг дилига қулоқ солиш йўлини излади. Султон кўксигача сувга ботиб турган кўйи ҳолсиз-мажолсиз бир аҳволда ундан кўз узмас, ошиқиб-қувалашиб, кўпириб-шарқираб, чопқиллаб-югургилаб бораётган ўркач-ўркач тўлқинларга кўнглида туғилган ўпка-гиналарини тўкиб солмоқчидек эди. Анҳор ақл бовар қилмайдиган бир жондор, ҳар банда ўзига яраша феъл-атворга эга бўлгани сингари анҳор ҳам ўз феъли-ҳўйига кўра ҳаёт кечирарди. Ўзанни тўлдириб, лиммо-лим оқиб ўтаётган сув Қичқириқнинг ҳаёт тарзи, зеро, унинг мавжудлиги, қисмати ҳам шитоб билан оқиб боришида мужассам, у шундан маъно-мазмун топар эди.

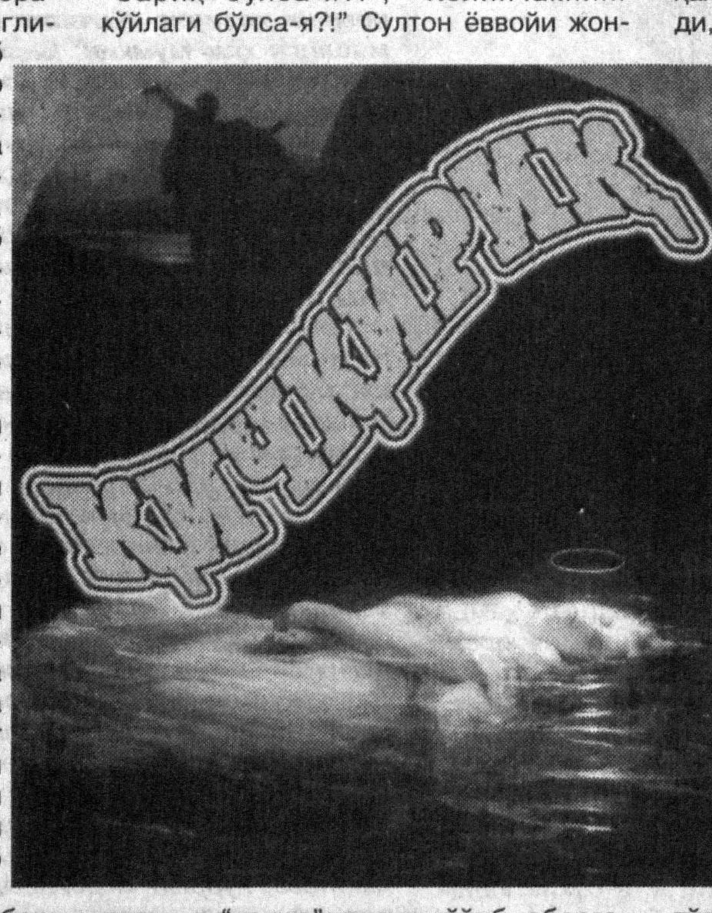

Султоннинг анҳорга ўпка-гинали қарашлари ўрнини ҳавас, ҳатто ҳурмат маъноси эгаллади. Анҳор уни тушунмади, айниқса унинг жунунваш ва туб оқимлари Султонни не кўйларга солмади — ўнг қўл томонда оқим сустроқ туюлса, чап томон оқими тубсиз ўпқонга ютиб юборгудай тортқилайди, оёқлари осуда сузишига ёрдам берса, биқинига урилаётган тўлқин азбаройи унинг сумбатини дарахт новдасидек икки букиб ташлагудай важоҳат билан эзғилайди. Султон гирдиғумдан келган ғаввоснинг гезариб-сўкиниб айтган иддаосини эслади ва... "йўқ, ундай эмас" деган маънода вазмин бош чайқади. Унинг фикри, муносабати ўзгарди, энди у... анҳор уни тушунмаган бўлса, у анҳорни тушунади, телба оқим унга дилини очмаган бўлса, инсон телба кўнгилга йўл топади...

Султон боядан бери болдирини қандайдир майин-мулойим нарса силаб-сийпалаётганини сезиб қолди. У нарса узун эди, Султоннинг болдиридан сирғалиб бўшалди-да, унинг белига беозоргина чирмалди. Султон мўъжизага рўпара келаётганини сезди, юраги энди мутлақо ўзгача ҳаяжон, ўзгача интиқлик билан дукурлай бошлади. У салгина ножўя ҳаракат қилса, белига чирмалаётган момиқ-мулойим нарсани йўқотиб қўйишдан хавотирда ғоятда эҳтиётлик билан қўлини сувга ботирди. Тағин аллақандай жондор-пондор бўлмасин, деб юборди ичида ва шу заҳоти бу шубҳасини унутди, у фикри, фикрлаш тарзи узилиб, узуқ-юлуқ бўла бораётганини, ҳеч бир нарсани адоғига довур ўйлай-мушоҳада қилолмай қолаётганини сезди, сездию, шу ҳақда ҳам тугал бир қарорга келолмади. Фақат, белига чирмалаётган жондор... аллақандай лаш-луш ёхуд матохга ўхшаяпти, умуман, оқар сув остида ҳар қандай жонсиз нарсага жон киришига ва уларнинг бари кўз кўриб-қулоқ эшитмаган жондорга айланишига иқрор бўлди.

Султоннинг сув остига ботирган қўлининг учлари бели-кўкраги аралаш белбоққа айланаётган ўша жонсиз жондорга етди. "Наҳотки?!" деб юборди Султон овоз чиқаргудай қувониб, "Сариқ бўлса-я?!", "Келинчакнинг кўйлаги бўлса-я?!" Султон ёввойи жондорнинг "панжа"ларини қўйиб юборганини бутун гавдаси билан сувнинг ўрта оқимига шалоплаб тушганидагина англади. У оқимнинг тезоб йўлига тушганидан эмас, қўлида тутиб турган... нима, нима у?! Наҳотки, Султоннинг шунча саъй-ҳаракати бесамар қолмай, жонини гаровга қўйиб излагани... сариқ кўйлак этагини топган бўлса?!

Султон оқиб кетмади, у икки қўллаб чангаллаб олган матони аста ва авайлабгина билагига ўрашга тушди, "Узилиб кетмаса бас!" деган ўйда қўлини силкитиб юбормасликка уриниб, матонинг "илдизи"га томон яқинлашаверди. "Сариқ!.. Сариқ кўйлагида эди!.. Сариқ!.." Султоннинг миясини шу топда фақат шу сўз ишғол қилган, уни топганига ишончи комил эди!..

У матони... бунчалар узун у? Бунчалар илинган жойига — тагига етиш мушкул?.. Султон жуда-жуда авайлаб, эҳтиётлик билан пайпаслай-пайпаслай унинг илинган мансабига етади, етган жойида қўлига чирмалган сарғиш мато, йўқ, сариқ кўйлакнинг кенг этаги ва... ўн беш кунлик келинчакнинг бир ҳафтадан буён сув остида ётган жаса... "Топдим, Башорат! Башоратой, жоним, топдим!" деб юборди Султон.

— Исмингиз эмас, ўзингиз султонсиз, — деган эди Башорат бир куни, унинг елкасига бошини қўйиб, навозиш билан. — Сиз ҳар қандай султонликка қодирсиз!...

"Башоратойнинг башорати, мана, ҳозир, шу дақиқа, шу телба анҳор суви остида тасдиғини топса-я!" Султон ҳаяжоннинг зўридан кучига куч қўшилди, чарчоқларини ҳам, оғриқларини ҳам унутди. Икки қўллаб сарғиш матони тутганича уни кафтига ўрашга тутинар экан, юз-кўзи олдида балиқчалар тўдаси пайдо бўлганини, тонг саҳардан бери оқаётган лойқа сув тиниқлашиб, балиқчалар аниқ-тиниқ кўз ўнгидан "лип-лип" ўтаётганини кўрди. Балиқчалар рангли эди! Қип-қизил, сап-сариқ, ям-яшил!.. Улар Султонга йўл кўрсатаётган, қайси томон силжиши кераклигига белги бераётгандек эдилар. Елкаси, кўкси, қорни, тиззалари, оёғининг учигача жазиллаб ачиша бошлади, "Ҳечқиси йўқ, чидайман!" деди Султон тишини тишига босиб, илгарилади, қирғоқ томон силжиётганини элас-элас пайқади. Қўллари, сўнгра оёқлари ўзига бўйсунмаётганини пайқаб қолди, оёқ-қўлларига мадад тилади: "Ҳа! ҳа-а!.. Бўш келма! Бўш келма, деяпман!.. Ҳ-ҳ-ҳ-о-ой-й!.."

"Бу анҳорга ғарқ бўлганлар ярим тун сукунатида қичқириб, одамларни ёрдамга чорлайдилар..." Султон ҳам... йўқ, у қичқирмаяпти, унинг ҳали-вери ғарқ бўлиб телба тўлқинларга таслим бўлиш нияти йўқ. Таслим бўлмайди ҳам, нажот ҳам тиламайди... У энди анҳор ва унинг сувлари билан шу қадар қадрдонлашиб кетдики, унга ётиғи билан илтижо қилади, унга тоза ниятларини тўкиб солади, керак бўлса, овозини борича қўйиб қичқиради, шу қадар қичқирадики, Қичқириқ бир зум бўлса-да, оқишдан тўхтайди, сувлари тиниқлашиб, ўзан ўзини борича кўз-кўз қилади. "Қичқириқ" деган номи ҳам ғоятда ўзига ярашимли, ноёб! Тирикларнинг гап-сўзлари ғарқ бўлганларга, ғарқ бўлган марҳумларнинг сукунати эса тирикларга қичқириқ бўлиб эшитилади. Ана, Султоннинг ўзига ўзи далда бериш мақсадида айтган сўзлари ташқарига қичқириқ, фарёд бўлиб эшитиляпти. Ваҳоланки, тун чўкишига аллақанча вақт бор, тунги сукунатга қадар эҳ-ҳе-е... Ана, офтоб чарақлаб турибди, фақат, фақат у... кимдир силкитяпти шекилли, лопиллаб, аланга олиб ёнаётганга ўхшаяпти...

Султон бирдан вазнининг оғирлигини сезмай қолди, қўл-оёқларининг мадорсизланишидан туғила бошлаган хавотир ҳам тарқади. Ҳеч бир ҳаракат қилмаса-да, оқиб кетмаётганига, нафаси димиқиб ҳаво етишмай қолмаётганига ҳайрон бўлди. Оёқларининг орасида пайдо бўлган силлиқ, майин ва беозор жондор Султонни кўтариб турар, Султоннинг фикр-хаёли кафтига, ундан билагига ўралиб-ўралиб бораётган матода эди. Султон мутлақо ҳаракат қилмай қўйди, қўлларини ўраб-чирмаб, боғлаб ташлаганидан, ўша сариқ матони топиб, тортиб чиқариш кўйида керак бўлса, қўлларига қўшиб оёқларини-да боғлаб ташлашга ҳозиру нозирлигидан вужудини қамраган ҳайратни яширолмай, ҳаяжонланаётган эди. Ҳаяжоннинг зўридан терлаб кетди. Аъзои баданидан сув эмас, тер қуя бошлади. Бошини икки-уч қайта сув юзасига чиқариб нафас ростламоқчи эди, бунга зарурат сезмади, кўз ўнгида сувга қўшилиб кўзга ташланаётган ва зумда чир айланиб ғойиб бўлаётган хира қон доғларига ҳам эътибор бермади. Оёғининг орасига кириб, уни кўтариб турган жондор... Султон ўзини юввош отга мингашиб олгандек ҳис қилди, бу ҳолат узоқ чўзилмади, йўқ, хаёл шарпасидек жуда тез ўтди, от аста-секин сирғалиб оёқлари орасидан чиқиб ортда қола бошлади. Анҳор ичида от нима қилади?.. От эмас, балиқ, балиқ деса, отга ўхшайди. Отбалиқ!..

Султон Қичқириқ сувида бундай жониворлар мавжудлиги ҳақида сира эшитмаган эди, эшитган тақдирда ҳам ундай олди-қочди чўпчакларга ишонмасди. Лекин, мана, уни ўзи кўрди, улардан бири келиб ҳолдан тойиб ғарқ бўлаётган Султонни кифтига миндириб олди ва... Султоннинг кўнгли ҳалимдек юмшади. Мулойим, лекин қатъият билан баралла айтди: "Қайта бошдан бошлайман! Керак бўлса, ўн марта тушаман сувга, лекин топмагунча қўймайман!.."

Султоннинг қулоғига пайдар-пай узоқ-яқин қичқириқлар чалина бошлади. Султон уларга қулоқ солмоқчи, маъносини уқмоқчи эди, диққатини жамлай олмади. Сув қизиб кетаётганга ўхшади. Султон оёғи қаттиқ заминга текканини сезди. Бошини кўтармоқчи эди, қурби етмади. Анҳор ўзани кунботар томондаги қишлоққа етган жойида кенгайиб, суви жуда-жуда саёзлашган — сув нари борса, тиззадан келадиган кечув жойига етган, бу ерда тумонат бола-бақра дунёни бошига кўтариб чўмилишаётган, шодон қичқириқлар билан бир-бирини қувалашаётган эдилар.

— Вой, одам! Одам оқиб келяпти!!!

Султон бу қичқириқни ҳам элас-элас эшитди. Бу топда тиккага келган қуёш оламни чароғон қилиб юборган, Султоннинг совуқдан кўкариб кетган кифтини илита бошлаган эди...

Дунё — кенг...

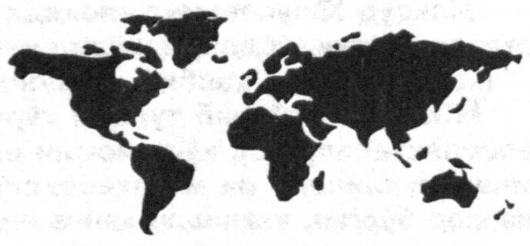

КИМ ҚАНДАЙ ТУШ КЎРАДИ?

Аёллар ва эркаклар кўрадиган тушлар бир-биридан ҳар жиҳатдан: мавзуига, давомийлигига ва уйқу чоғида организмда кечадиган ҳолатга кўра мутлақо фарқ қилади. Британиядаги психологик маслаҳатлар ва психоанализ уюшмаси олимлари ана шундай хулосага келишди.

Олимларнинг хулосаларига таяниб, Лондонда чиқадиган «Independent» газетаси эркаклар туши нисбатан оддий, ҳис-ҳаяжондан ҳоли бўлишини ёзади. Аксарият ҳолларда улар тушида ишқий саргузаштлар, пул ва автомобилларни кўришади. Аёлларга эса кўпинча болалик чоғлари, гўзал табиат манзаралари намоён бўларкан. Улар тушларида тез-тез ҳавода парвоз этишаркан.

Уюшма аъзоларидан бири Филип Ходсон шундай дейди: «Аёллар тушининг характерли жиҳати безовталик туйғуси билан боғлиқ. Улар болалигини ва ота-оналарини тушларида тез-тез кўришади. Бу ҳолат кечирилган қайғули дамлар ва хатарлар билан алоқадор».

Маълумки, тушларни тушуниш ва тушунтиришга, таъбирлашга жуда қадимдан уриниб келинган. Эрамиздан беш юз йил бурунги қўлёзмаларда ҳам тушлар баёни ва уларнинг таъбири қайд этилган. Бироқ олимлар ҳозиргача туш кўришнинг туб сабабларини илмий жиҳатдан очиб беролгани йўқ.

Фрейд ўз вақтида туш кўришни кишининг онгостидаги майл ва интилишлари билан боғлаб тушунтирган эди. Энди олимлар тушларни яна бир жиҳатдан ёритишга — эркак ва аёллар туш кўришидаги туб фарқларни изоҳлашга эришишди. Уларнинг аниқлашларича, турли типлардаги тушларни кўриш одамларнинг жинсига боғлиқ экан. Ҳар оқшом киши камида бешта туш кўрса-да, одатда, уларнинг аксарияти дарҳол унутилиб кетади.

Эркаклар тушига кўпроқ нотаниш жойлар ёки кенг, очиқ майдонлар киради, аёллар эса тушларида, аксарият ҳолларда, хонани тарк этишмайди. Ёш йигитлар тушларида ўзларини олиймақом автомобилларда кўришади. Улар тез-тез тушларида катта тезликда трасса бўйлаб енгил автомобилларда «учишади».

Мангеймдаги жаҳонга машҳур тушлар тадқиқоти лабораторияси ўтказган илмий изланишларга доир ҳисоботда айтилишича: «Аёлларнинг тушларида эҳтирослар нисбатан аниқ ифодаланади, уларда персонажлар ҳам кўп бўлади. Аёллар тушига таомлар, кийимлар ва одамларнинг ташқи қиёфалари кўпроқ киради. Уларга нисбатан эркакларнинг туши жисмоний тажовузларга, зўравонлик ва қурол-яроғларга «бойлиги» билан даҳшатлироқ».

Эркак ва аёллар тушларидаги фарқлар жуда эрта аён бўлиши ҳам тадқиқотларда кузатилган. Олимлар олти юз нафар ўн ёшли ўғил бола ва қизалоқни кузатиш жараёнида кўп ҳолларда қизлар безовта, хавотирли тушлар кўриши ва бу ўғил болалар тушидан кескин фарқ қилишини аниқлашган. Ўғил болаларнинг тушларига кўпинча маҳлуқлар, баҳайбат ҳайвонлар кирса, қизалоқлар одамларни ва майда ҳайвонларни туш кўришар экан.

Шунингдек, олимлар нафақат ёшга ва жинсга қараб, балки тарихий даврларга нисбатан ҳам тушлар мазмуни ўзгариб боришини қайд этишган.

КЎНГИЛ ТЎРИДА

Ёднома

2001 йил ёзда туғилган куним муносабати билан Ёзувчилар уюшмасига таклифнома олиб борган эдим, кираверишда Муҳаммад Юсуф ўтирган экан. Шоирнинг нигоҳлари маҳзун эди. Қучоқлашиб кўришгач, янги чоп этилган шеърий тўплами билан табриклаб, ижодига уним тиладим. Кейин билсам, бу охирги учрашувимиз экан...

Муҳаммад Юсуфнинг шеърлари қўшиқдай жарангларди, қалбингизга куй бўлиб кирарди. Мен унинг эълон қилинган ҳар бир янги шеърини қолдирмай ўқирдим. "Меҳригиёҳ" газетасининг танловига ҳам тақдим этган тотли, ҳаётбахш туркуми билан у ғолиб чиққанда, мукофотни топшираётиб меҳрим товланиб, уни қучоқлаб бағримга босдим.

— Эртага онамни кўргани Андижонга кетаётган эдим, жуда яхши бўлди соврин олганим, — деди у.

— Онажонингга биздан ҳам салом айт, мен ҳам онамни сендек севардим, — дедим.

Шоирнинг ўзи Тошкентда юрса-да, хаёли волидаи меҳрибонида, Андижонда бўларди. Шунданми, ижодида туғилиб ўсган юртига, муштипар онасига аталган шеърлар кўп.

Оҳ, менинг ортимдан
овора онам,
Бир парча юраги
минг пора онам,
Ҳар балони кўриб
ёруғ дунёда,
Тошкентни кўрмаган
бечора онам.
Боланг бўлиб бир бор
бошлаб келдимми,
Энди мен ҳам сенга
ўғил бўлдимми!..

Шеъриятда Муҳаммад Юсуфнинг ўз услуби, дунёқараши бор эди. Шоир табиатни севарди, баҳордан завқланарди. "Болалигим ўтган жойларни қумсайман", "Қадрдон шотутни отамни соғингандек соғинаман", дерди.

Камгап, камсуқум шоир бировга кўнглини очиб нолимас, дард-ҳасратларини, орзу-умидларини шеърларига кўчирарди: "Тунлари чароғон шундай шаҳарда, ҳеч кимга кўнглимни ёра олмайман".

Муҳаммад Юсуфнинг шеърий тўпламларини варақласам бири биридан гўзал ва самимий мисралар беихтиёр ўзига ошуфта этади, шоирнинг ўйчан қиёфаси кўз ўнгимдан ўтади. "Сени ҳеч ким севолмайди менингдек", "Бир йигитлар туғилсинки...", "Ўзингдан қўймасин халқим" каби мисраларда Ватанга, халққа оташин меҳр-муҳаббатини тўлиб-тошиб куйлаган шоир халқ орзуларини, истиқлолимиз ғояларини тараннум этган ҳаяжонли мисралар билан кўнглимиз тўридан муқим жой топган экан.

Мақсуд ҚОРИЕВ

АРАВАКАШ

«Бозор болалари» туркумидан

Рўзғор сўмкани тўлатиб, "Қўйлиқ" бозори дарвозасидан чиқаётгандим, ёмғирдан паналаб турган аравакаш йигитчалардан бири:

— Опажон, марҳамат, "Нексия" сизга мунтазир, хоҳлаган жойингизга олиб бораман, — деб қолди ҳазил аралаш. Қарасам, мўйлаби энди сабза урган, баланд бўйли, қорачадан келган ўспирин менга қараб кулиб турибди. Пойабзалининг тешик учидан нам ўтаётган шекилли, оғирлигини дам у, дам бу оёғига олади.

— Қани, юкимни машинангизга ортинг-чи, — дедим.

— Қаёққа олориш керак? — сўради аравакаш.

— Ҳув бекатга.

— Бир ярим минг сўм бўлади, опажон.

— Минг сўм бераман, яқин жой, — дедим.

Аравакаш рози бўлиб, йўлга тушдик. Йўлда уни аста гапга солдим.

— Ёшингиз неччида?

— Ўн еттида.

— Қаерликсиз?

— Ҳар ҳолда сиз билан бир мамлакатдан бўлсам керак, — қувлик билан жавоб берди у.

— Совуқ кунда арава тортиб, чарчамайсизми?

— Энди опажон, шу ишни ҳам кимдир қилиши керак-да. Тўғрими?

— Ҳа, шундай. Аммо... ўқиш масаласи... Дарвоқе, мактабни битирганмисиз?

Ҳамроҳим худди шу саволни кутиб тургандай, ҳозиржавоблик қилди:

— Мактабни... бозорда тугатдим. Бу ерда одамнинг саводи тез чиқар экан. Ҳар куни ҳар хил одам билан гаплашасан. Биттаси ўзи билиб беради, бошқаси тирриқлик қилади. Юкини машинасигача олиб бориб берганингдан кейин, хизмат ҳақига сўкадиганлари ҳам бор. Кеча битта олим одам бир гап айтди — хурсанд бўлдим.

— Нима деди? — қизиқиб сўрадим.

— Меҳнат қилганнинг айби йўқ, ўғирлик қилиш, қимор ўйнаш, ароқ ичиш айб, деди.

— Шу гапми?

— У киши яна "Бирор бир ҳунарнинг этагидан тутгин, ўқигин", деб тайинлади.

— Сен нима дединг?

— Мен ҳам шу фикрдаман. Бозорда бир умр қолиб кетмасам керак. Ҳозирча оиимга ёрдам бермасам бўлмайди. Тузалиб қолсалар, қишлоққа қайтиб, ўқишга тайёргарлик кўраман. Ҳозир ҳам кун бўйи ишлаб, чарчаганим билан кечаси ётоқхонада китоб ўқийман. Китоб ўқишни яхши кўраман, опа. Битта шоирнинг бозорига қарашворгандим, шеърлар китобини ёзиб берди. Ишлаган пулимни йиғиб юрибман. Кейинроқ бизнес билан шуғулланаман.

— Шерикларинг қанақа болалар?

— Э, уларни сўраманг, — ҳамроҳимга бу саволим ёқмади. — Қимор ўйнашади, ўғирлик қилишади.

Бу гап менга таъсир қилиб кетди. Журналистлигим тутдими, бирданига:

— Агар хоҳласанг, мен сенга ёрдам беришим мумкин, — девордим.

— Раҳмат опа, шу гапингизнинг ўзи етади. Мен ўзим ҳаракат қиламан.

Бу гапдан кўнглим тоғдек кўтарилиб кетди.

Ситора ТОЖИДДИНОВА

КЎЗИНГИЗ ЎТКИРМИ?

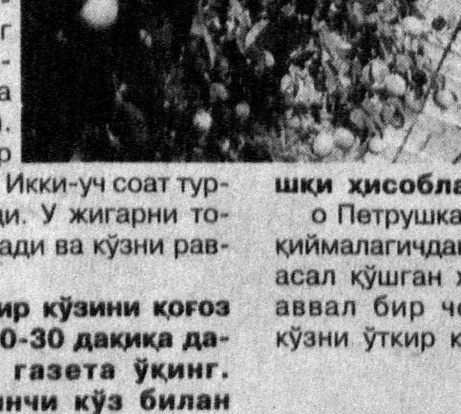

о Сабзи, ўрик туршаги ва апелсинни қирғичдан ўтказиб, қаймоққа қориб салат ҳолида еб туринг.

о Лавлагини қирғичдан ўтказиб, бир стакан шарбатини олинг (бу ишни электр шарбат чиқаргич ёрдамида бажарса ҳам бўлади). Унга юз грамм кефир солиб аралаштирасиз. Икки-уч соат турса, кисел ҳосил бўлади. У жигарни тозалаб, қонни кўпайтиради ва кўзни равшан қилади.

о Кузойнакнинг бир кўзини қоғоз билан ёпган ҳолда 20-30 дақиқа давомида китоб ёки газета ўқинг. Сўнг бу ишни иккинчи кўз билан ҳам бажаринг. Ҳар куни бир марта бу машғулотни адо этиб бориш кўз қувватини оширади. Нигоҳингизни гоҳ манглай томон юқорига, гоҳ даҳан томон пастга, гоҳ эса қулоқлар томонга қаратиб, уларни кўришга ҳаракат қилиш ҳам кўз нурини кучайтириш машқи ҳисобланади.

о Петрушка илдизи ва лимонни гўшт қиймалагичдан чиқариб, бир ош қошиқ асал қўшган ҳолда уч маҳал овқатдан аввал бир чой қошиқдан еб туриш кўзни ўткир қилади.

"Малахов+"дан.

АЙБДОР ЎЗИМ

Қорда роса ўйнадим,
Қўй десалар қўймадим.
Оғриб қолди томоғим,
Ўтирибман жимгина.
Азоб берар жонимга,
Кимдан қиламан гина?
Келди ёрдамга мана,
Аччиқ дори ҳам нина.

ГУВОҲ ЙЎҒИДА

Мақтанар Розиқ,
Томоша, тўйда.
Кундалик дафтари
Қолган-да уйда.

БАҲОНА

Аъло баҳо олишдан
Юрибман-ку тийилиб,
Эрта-ю кеч олқишдан
Кетмай дейман суюлиб.

Тошпўлат ХОЛМАТОВ

Ўзим ўқийман

ШИРИН ХАЁЛ

Орзуларим бир жаҳон,
Яхши инсон бўлгим бор.
Худди опам, акамдек
Ўқиб, дунё кўргим бор.

Аъло баҳолар олиб,
Ҳам чиниқиб спортда,
Бўлай бир кун чемпион —
Рақиблар қолсин доғда.

Ёки зўр олим бўлай
Яратай янги робот,
Ёрдамчи бўлиб бизга
Юртни айласин обод.

Ҳозир эса дарс қилай,
Келиб қолди уйқу ҳам.
Вазифани бажармай,
Эртага бўлмай мулзам.

Ўлмас ҲАСАНБОЙ

Тошкент

Тошкент шаҳар, Юнусобод туманида 08.05.07 йилда 002928-10-реестр рақами билан рўйхатга олинган «MUQADDAS SAVDO BIZNES» МЧЖ **тугатилади.** Аризалар эълон чиққан кундан бошлаб бир ой давомида қуйидаги телефонлар бўйича қабул қилинади: 281-58-70, 223-71-20. STIR(ИНН) 300456784.

Сергели туманида рўйхатдан ўтган SHOXRUX NUR SAVDO хусусий корхонаси **тугатилади.** Аризалар эълон чиққан кундан бошлаб бир ой давомида қуйидаги телефон бўйича қабул қилинади: 104-86-07.

Утерянный земельный кадастр за №8425488050, выданный ООО «BROVAR INVEST» 02.11.2006 г. а также кадастр на здание, принадлежащее ООО «BROVAR INVEST» за №5-270/2006 от 27.09.2006 г, выданный YER RESURSLARI VA DAVLAT KADASTRI BOSHQARMASI по адресу г. Ташкент, Яккасарайский р-н, ул Мукими, дом-42

считать недействительными.

ООО «ELSON TASHKENT», находящееся по адресу Мирзо-Улугбекский р-н, ул. Узбекистон Овози 2, сообщает о своей **ликвидации.** Все претензии принимаются в течение месяца по тел: +99890 919-09-16. ИНН 300609466, ОКПО 22166882

Утерянный диплом ИТ — I №141380 выданный в 1987 году Ташкентским педагогическим училищем имени Н.К.Крупской на имя Бектаевой Дильбар Токтаскызы

считать недействительным.

Утерянный аттестат об 11-летнем образовании O'R-B 0115941 выданный в 2003 г. средней школой №233 Сабир Рахимовского р-на на имя Галиева Руслана Ринатовича

считать недействительным.

Утерянный план дома ро адресу Сабир Рахимовского района улица Усто Олим, дом-111 на имя Таджиева Абдуллы Абдусатторовича

считать недействительным.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91
Котибият — 233-49-93
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 236-56-50
Санъат бўлими: 236-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 236-58-55
Назм ва наср бўлими: 233-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Саҳифаловчи — Жамшид МАТЁҚУБОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 18.30.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0283-рақам билан рўйхатга олинган. А — 6853. Буюртма Г — 148. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 2 3 4 5 6 7 8

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН